

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Üldajaloo osakond

Marit Igandi

Kooliuuendusliikumise ideede kajastamine ajakirjas „Kasvatus“
1919-1940

Magistritöö

Juhendaja: vanemteadur Sirje Tamul

Tartu 2013

Sisukord

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1. KOOLIUUENDUSLIIKUMINE	6
2. AJAKIRI „KASVATUS“	12
3. KOOLIUUENDUSLIIKUMISE PÕHIIDEEDE KAJASTUMINE „KASVATUSES“	18
3.1 ÜHTLUSKOOL	20
3.2 TÖÖKOOL	25
3.3 ISETEGEVUS JA INDIVIDUAALNE TÖÖVIIS	30
3.4 ÜLDÕPETUS NING KODULUGU	37
KOKKUVÕTE	42
SUMMARY. REPRESENTATION OF THE SCHOOL INNOVATION MOVEMENT'S MAIN IDEAS IN JOURNAL KASVATUS (1919-1940)	46
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	48
LISA 1. ÜHTLUSKOOLI, TÖÖKOOLI, ISETEGEVUSE JA INDIVIDUAALSE, ÜLDÕPETUSE JA KODULOO ÕPPEGA SEOTUD ARTIKLID „KASVATUSES“ ...	50

Sissejuhatus

Kooliuuendusliikumine etendas tähtsat osa Eesti koolide ümberkorraldamisel 1920. ja 1930. aastatel. Selle liikumise poolt propageeritud ideed on ühel või teisel viisil relevantssed ka tänapäeval. Tupiktede puudumine hariduses, erinevate ainete omavaheline sidumine, õpilaste aktiviseerimine tunnis ja õpetamisel nende individuaalsusega arvestamine – need on ideed, millest kõneldi siis ja kõneldakse ka praegu. Vaatamata teema olulisusele, on kooliuuendusliikumisest kirjutatud üsna vähe.

Antud töö selgitab kooliuuendusliikumise põhiideede kajastamist kasvatusteaduse ajakirjas „Kasvatus“ aastatel 1919-1940. Eesmärgiks on välja selgitada, kui palju ja millal kirjutati „Kasvatuses“ ühtluskoolist, töökoolist, isetegevusest ja individuaalsest õppes, üldõpetusest ning koduloost. Samuti on eesmärgiks leida avaldatud artiklite läbivaid jooni. Need on liikumise mõtteavaldused, millele on kooliuuendusest kirjutades enim tähelepanu pööratud ning millest kirjutati ajakirjas „Kasvatuses“ kõige rohkem. Selle ajakirja vahendusel kooliuuendusliikumist käsitlevate mõtteavalduste uurimine loob mitmetahulise ettekujutuse sellest, kuidas ja millal jõudsid need põhiideed Eesti õpetajateni.

Kooliuuendusliikumist on põhiliselt üldisemas laadis käsitletud Eesti kooliajalugu puudutavates teostes. Viimastel aastakümnetel on seda teemat käsitlenud Lembit Andresen teoses „Eesti kooli ajalugu“¹ ning põhjalikumalt koguteoses Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu iseseisvusajal.² Pedagoogikateadlaselt Ferdinand Eisenilt on ilmunud „Kooliuuenduse liikumisest Eestis 1918-1940“³, mis on siiani parim allikas kooliuuendusliikumisest ja selle põhimõtetest ülevaate saamiseks. Uuritud on ka kooliuuendusliikumisega seotud koolitegelaste elu ja antud välja kogumikke nende olulisematest töödest. Enim tähelepanu on pööratud Peeter Põllule⁴, kes esimesena kooliuuendusideid Eestis tutvustas, ning liikumise juhile Johannes Käisile.⁵ „Kasvatuse“ artikleid on kooliuuendusliikumise uurimiseks kasutatud ka varem. Aime Metsalt on kogumikus „Nõukogude pedagoogika ja kool“ ilmunud

¹ Andresen, Lembit. Eesti kooli ajalugu. Tallinn, Avita, 1995.

² Andresen, Lembit. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu. Tallinn, Avita, 2007.

³ Eisen, Ferdinand. Kooliuuenduse liikumisest Eestis 1918-1940. Tallinn, H K Trükikoda, 1995.

⁴ Muoni, Helgi. Peeter Põld oma ajastu peeglis: kogumik artikleid. Tartu, Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996. Tuulik, Maie. Peeter Põld: kasvatusteadlane. Tallinn, Vali Press, 2007.

⁵ Võrguteavik Johannes Käisi kohta. Koost. Kopso, Ilmar; Järvsoo, Jana, Eksta, Viivi; Taro, Riina. [<http://www.htk.tlu.ee/kais>] Külastatud 09.05.2013. Johannes Käis. Kooli-raamat. Koost. Eisen, Ferdinand. Tartu, Ilmamaa, 1996.

kaks artiklit, milles ta jagab kooliuuendusliikumisega seotud artiklid neutraalselt tutvustavateks, propageerivateks ja kritiseerivateks.⁶ Ta ei käsitle aga kooliuuendusliikumise ideid sügavuti.

Valdav osa magistritööst tuginebki ajakirjal „Kasvatus. „Kasvatus“ jõudis ilmuda üle kahekümne aasta, mistõttu on ta arvestatav allikas antud teema uurimisel. Seega on võimalik teemale pilku heita läbi paari aastakümne, mis iseenesest ei olegi lühike aeg koolikorralduse moderniseerimiseks. Ajakirjale kaastöö tegijate hulgas oli mitmeid tollaseid edumeelsemaid aktiivsemaid kooliuuendajaid – Johannes Käis, Ernst Martinson (Enn Murdmaa), Adele Oengo-Johanson (Oengo-Juhandi), Friedrich Volrad Mikkelsaar jt. Töös käsitletavate kooliuuenduse põhiideedega seotud teadmisi ja kogemusi jagasid „Kasvatuses“ paljud õpetajad. Analüüsi aluseks on võetud artiklid, mis keskenduvad töös vaatluse all olevatele ideedele või nende rakendamisele. Arvestatud on ka neid artikleid, milles idee nimetust küll otseselt ei mainita, kuid mis selgelt pikemalt mõnd põhiideed kirjeldavad, analüüsivad, kritiseerivad või selgitavad selle rakendamismeetodeid. Vaatluse alt on välja jäetud artiklid, mis mainivad uuendusideid juhuslikult või mõne teise teemaga seoses; samuti ajakirjas avaldatud rohked kokkuvõtted erinevatel üritustel peetud ettekannetest ning artiklid, mille autor vaid kirjeldab mõne välismaise reformpedagoogi ideid, ise neid täiendamata.

Ajakirjast kirjutamisel on allikana kasutatud Eesti Riigiarhiivis asuvaid Siseministeeriumi Politseitalituse fondis „Kasvatuse“ kohta leiduvaid materjale, millest enamik olid kirjad, kus ajakirja toimetuse teavitas trükikoja või toimetaja vahetusest ning ajakirja ilmutamissageduse muutmistest.⁷ Kooliuuendusliikumise ideestikust pakub uurijale põgusa ülevaate pedagoogikateadlase Maie Tuuliku kasvatusfilosoofiale keskenduv uurimus⁸ ja haridusfilosoofia arengut lahkav artikkel kogumikust *History of Education and Pedagogical*

⁶ Mets, Aime. Reformpedagoogiliste ideede kajastumine ajakirjas „Kasvatus“ 1919-1930. - Eesti pedagoogilise mõtte arenguteelt. Nõukogude pedagoogika ja kool. XXXV. Koost. Elango, Aleksander. Tallinn, Eesti NSV Haridusministeerium Eesti NSV Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut, 1985, lk. 79-95. Mets, Aime. Reformpedagoogiliste ideede kajastumine ajakirjas „Kasvatus“ (1931-1940). – Progressiivseid ideid Eesti pedagoogilise mõtte arengus. Nõukogude pedagoogika ja kool. XLI. Koost. Elango, Aleksander. Tallinn, Eesti NSV Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut, Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut, 1989, lk. 144-167.

⁷ ERA. 1-7-565 – Siseministeeriumi Politseitalitus, Poliitilise Politsei inspektor, Trükisajjade ala, Kasvatus.

⁸ Tuulik, Maie. Valikuvabadus elada inimesena: kasvamine & kasvatus, kasvatusfilosoofia. Tallinn, Haridustöötajate Koolituskeskus, 1995.

Thought in the Baltic Countries up to 1940: an Overview,⁹ mille autoriteks on Maria Tilk ning Veronika Nagel.

Magistritöö on jagatud kolmeks peatükiks. Esimene peatükk kirjeldab kooliuuenduse idee tausta, levimist Eestis ning selgitab peamisi põhiideid, mida töös uuritakse. Teises peatükis antakse ülevaade ajakirjast „Kasvatus“. Keskendutakse enam eesmärkidele, mille toimetuse oli ajakirjale seadnud ning kirjeldatakse ajakirja rubriike läbi aegade. Ehkki töö ei keskendu ajakirjale „Kasvatus“ ega kooliuuendusliikumisele endale, on antud peatükid vajalikud, et mõista liikumise põhiideede tausta ning selgitada, milline oli ajakiri, milles artiklid ilmusid.

Ehkki kolmas peatükk on mahult oluliselt pikem, kui esimesed, jaguneb see neljaks alapeatükiks, mis on pikkuselt võrreldavad kahe esimese peatükiga. Esmalt antakse tabelina ülevaade põhiideede kajastamisest artiklitenä „Kasvatuses“. Tabelist selgub, kui palju põhiideedest kirjutati ning millistel ajaperioodidel olid teemad populaarsemad. Alapeatükkides antakse ülevaade sellest, mis tüüpi artikleid põhiideega seoses ilmus ning millised olid korduvad teemad. Alapeatükid kannavad pealkirju „Ühtluskool“, „Töökool“, „Isetegevus ja individuaalne tööviis“ ning „Üldõpetus ja kodulugu“. Viimases kahes alapeatükis on kokku grupeeritud põhiidee ja selle idee peamine rakendusmeetod. Pealkirjastamisel on kasutatud tollaseid väljendeid. Töö lõpus on lisa, milles on ära toodud statistikas kasutatud artiklid teemade kaupa grupeerituna.

⁹ History of Education and Pedagogical Thought in the Baltic Countries up to 1940: an Overview. Toim. Krūze, Aīda; Ķestere, Iveta; Sirk, Vāino; Tijūnēlienē, Ona. Rīgā, Izdevniecība RaKa, 2009.

1. Kooliuuendusliikumine

Eesti kooliuuendusliikumise aluseks oli 19. sajandi lõpul sündinud reformpedagoogika (nimetatud ka pragmaatiliseks pedagoogikaks, progressiivpedagoogikaks). Reformpedagoogika juured ulatuvad aga tagasi Jan Amos Komenský, Jean-Jacques Rousseau ning Johann Heinrich Pestalozzi ideedeni.¹⁰ Reformpedagoogikat on nimetatud lapsekeskseks pedagoogikaks¹¹, sest see seab töökorralduse aluseks õpilaste omaalgatuse, leidlikkuse, huvi ja iseseisvuse soodustamise ja arendamise.¹² Reformpedagoogika põhines psühholoogial ja eksperimentaalpedagoogikal.¹³ Soome haridustegelane, hilisem Helsingi ülikooli didaktika professor Karl Bruhn (1894-1978) on reformpedagoogikas eristatud kolme suunda: aktiivsus-, vabadus- ja sotsiaalpedagoogika. Pedagoogikateadlane Maie Tuulik on liine selgitanud järgnevalt „Aktiivsuspedagoogikas rõhutatakse lapse oma toimekust ja aktiivsust, töökasvatust ning kooli ja elu lähendamist; vabaduspedagoogika märksõnadeks on lapse tegutsemisvabadus, austus lapse vastu, iseseisev ja autonoomne laps, kes ise otsustab oma õppimise üle; sotsiaalpedagoogika tulised teemad on ühistöö ja ühtekuuluvus, klassi ja kooli omavalitsus“.¹⁴

20. sajandi alguses levisid uued haridusfilosoofilised ideed ka Eestisse. Need kandusid edasi õpetajate kursuste, kooli- ja lastevanematekoosolekute ning õpetajate organisatsioonide tegevuse kaudu. Õpetajad olid kursis Lääne-Euroopa ning Venemaa kooliuuendusreformidega.¹⁵ Pedagoogikateadlase Ferdinand Eiseni sõnul jõudis kooliuuendus Eestisse täpsemalt Saksamaalt ning Šveitsist. Esiteks saksakeelse kirjanduse, teiseks sealse koolieluga tutvumas käinud Eesti koolimeeste kaudu. Näiteks vahendas kooliuuenduslikke ideid 1908. aastal Saksamaal ning Šveitsis reisinud Peeter Põld. Eestis tutvustas ta esmalt uuenduslikke ideid 1910. aastal Postimehes ilmunud artikliseerias „Töökasvatus koolis“.¹⁶

¹⁰ Eisen, 1995, lk. 12-13.

¹¹ Tuulik, 1995, lk. 157.

¹² Käis, Johannes. Isetegevus ja individuaalne tööviis. Tallinn, Koolibri, 1992, lk. 11.

¹³ Andresen, 1995, lk. 172.

¹⁴ Tuulik, 1995, lk. 157.

¹⁵ Nagel, Veronika; Tilk, Maria. Development of Educational Philosophy. – History of Education and Pedagogical Thought in the Baltic Countries up to 1940: an Overview. Toim. Krūze, Aīda; Ķestere, Iveta; Sirk, Väino; Tijūnēlienē, Ona. Rīgā, Izdevniecība RaKa, 2009, lk. 128-129.

¹⁶ Eisen, 1995, lk. 9-10.

Eesti koolielu ümberkorraldamist alustati 1918. aastal. 30. novembril 1918 välja antud deklaratsiooniga teatas Eesti Ajutine Valitsus, et alustatakse tööd venestamise ja saksastamise katsete lõpetamisega. Eesmärgiks võeti üldine, sunduslik ja tasuta senisest pikema õppeajaga rahvakool. Ühtluskooli põhimõtte tähendas, et haridusest kadusid tupikteed. Kõik algkooli lõpetajad said võimaluse pääseda edasi kesk-, täiendus- või kutsekooli. Ühtluskooli aluseks said J. A. Komenský, J.-J. Rousseau ning J. H. Pestalozzi ideed.¹⁷ Reformpedagoogikat asuti innustunult tutvustama ja ellu rakendama. Kui esialgu kardeti, et Eesti koolid on Euroopa koolidest palju maha jäänud, siis hiljem selgus, et ka mujal maailmas pole kooliuuenduslike põhimõtete kasutamine õppetöös siiski üldlevinud.¹⁸ Õpetajad tutvusid reformpedagoogikaga põhjalikumalt 1922. aasta suvel Eesti Õpetajate Liidu poolt korraldatud kasvatusteaduslikul nädalal.¹⁹

Reformpedagoogika esindajatest oldi Eestis enim kursis individuaalse töö, demokraatliku kooli ning loova töö propageerija John Dewey, töökooliidee pooldaja Georg Michael Kerschensteineri ning iseseisva vaimse töö ning töökooli poolt kõnelenud Friedrich Eduard Hugo Gaudigi töödega.²⁰ Samuti tunti Heinrich Ludwig Friedrich Scharrelmanni, kes pooldas laste isiksuse arendamist, üldõpetust ning käelist tegevust koolis ja töökooli põhimõtet toetava Wilhelm August Lay töid. Ferdinand Eisen toob Eestis tuntumate reformpedagoogidena välja ka Ellen Karolina Sofia Key, kes tähtsustas laste vabadust ning individuaalsust,²¹ ja Richard Seyferti töid.²² Samas leiab pedagoogikateadlane F. Eisen, et Eesti kooliuuendusliikumine ei tegelenud pelgalt välismaiste reformpedagoogiliste ideede matkimisega. Kooliuuendajad „sünteesisid loovalt Lääne kooliuuenduslikke ideid, täiendades neid ja kohandades eesti koolide olukorrale“.²³

Lembit Andresen on kooliuuendusküsimustes teerajajateks nimetanud Peeter Põldu, Carl Heinrich Niggolit, Mihkel Kampmaad, Johannes Käisi, Jüri Parijõge, Enn Murdmaad, Adele

¹⁷ Andresen, 1995, lk. 167.

¹⁸ Raud, Märt. Eesti kool aegade voolus. Koolinõuniku mälestusi I. Stockholm, EMP Stockholm, 1965, lk. 54-56.

¹⁹ Andresen, 1995, lk. 173.

²⁰ Andresen, 2007, lk. 39-40.

²¹ Lengborn, Thorbjörn. Ellen Key. - Prospects: the quarterly review of comparative education, vol. XXIII, 1993, nr. 3/4, lk. 825-837. Saadaval [<http://www.ibe.unesco.org/publications/ThinkersPdf/keye.pdf>] Külastatud 08.03.2013.

²² Eisen, 1994, lk. 6-7.

²³ Kooli-raamat, 1996, lk. 400.

Oengo-Johanson ja Gustav Reialit.²⁴ Uute ideede tutvustamisel oli suurim roll J. Käsil. Ta nägi reformpedagoogikat lahendusena Eesti kooli probleemidele, milleks ta pidas „õppetöö passiivsust, nivelleerimist õpilase „kesktüübi“ järgi ja töö terviklikkuse puudumist /.../“.²⁵ Kooliuuendusliikumise ülesandeks pidas J. Käis „/.../ leida õige suhe õpetaja ja õpilase vahel, samuti klassikollektiivi ja üksiku õpilase töö vahel, nii et õpetaja jätaks küllaldaselt ruumi õpilase isetegevusele seal, kus see võimalik, ja et õpilane vabaneks passiivsuskooli mehaanilise ühetaolisuse ning ebasotsiaalsuse kahjulikust mõjust“.²⁶

Kooliuuenduslikke meetodeid tutvustasid 1920. aastate alguses ilmunud tõlkeraamatud. Reformpedagoogika ideedele hakati tähelepanu pöörama Võru, Tartu, Tallinna ja Läänemaa õpetajate seminarides. 1920. aastate teisel poolel hakkas ilmuma ka kohalike kooliuuendajate käsiraamatuid (näiteks J. Parinbaki, M. ja T. Brandti „Üldõpetus Rakvere õpetajateseminaride harjutuskoolis“, A. Oengo-Johanson „Üldõpetuse töökava maa-alkkoolidele“).²⁷ Kooliuuendusideede levitamisel oli suur roll Eesti Õpetajate Liidul. 1930. aastal korraldas liit kasvatusteadusliku nädala ja kooliuuenduse näituse, kus esitati ettekandeid, toimusid praktikumid töörühmades ning näidistunnid. Reformpedagoogikat tutvustati „Kasvatuses“, „Õpetajate Lehes“ ja selle lisalehes „Kooliuuenduslane“. Pedagoogilise toimkonna otsusel ja J. Käsi toimetamisel anti aastatel 1931-1936 välja 13-raamatulist käsiraamatute sarja „Uusi teid algõpetuses“.²⁸ Arvestades sellega, kui palju tähelepanu pöörati kooliuuenduse tutvustamisele, võib oletada, et kooliuuenduse põhiprintsiipidega oli tutvunud suur osa õpetajaskonnast.

Kasvatusteadlased Maria Tilk ja Veronika Nagel on iseseisvusaja demokraatliku kooli põhimõtetena välja toonud emakeelse õppe, ühtluskooli, kõigi laste võimete arendamise, koolivälise elu ja õppimise integreerimise, kunsti, käsitöö ning kehalise kasvatusesisseviimise, õpilaste omaalgatuse ning iseseisva tegutsemise toetamise.²⁹ Eesti kooliuuenduskirjanduses pööratakse korduvalt tähelepanu teatud põhimõtetele. Nendeks on ühtluskool, töökool, isetegevus ning individuaalne töö, üldõpetus ja kodulugu. Seejuures on

²⁴ Andresen, 2007, lk. 39.

²⁵ Samas, lk. 77.

²⁶ Käis, 1992, lk. 36.

²⁷ Andresen, 1995, lk. 172, 174.

²⁸ Eisen, 1995, lk. 51-53.

²⁹ Nagel; Tilk, 2009, lk. 129-130.

need omavahel üsna tihedalt seotud, nii et neid on raske üksteisest eristada või näha üksteisest täiesti eraldiseisvate liinidena.

Ühtluskool pidi tagama takistusteta ülemineku ühest kooliastmest teise. Seni olid eelisseisundi saanud parema majandusliku taustaga lapsed, samuti linnast pärit õpilased maalt pärinevate ees, kellel oli võimalik õppida tasulistes ning enamjaolt linnas asuvates keskkoolides.³⁰ Ühtluskooli põhimõttel töötava algkooli loomist suunas haridusministeeriumi demokraatliku suuna juhtkond – Johannes Käis, Jüri Annusson, Friedrich Mikkelsaar ja Ernst Martinson.³¹ 1920. aastal vastu võetud „Avalikkude algkoolide seaduse“ järgi moodustas kuueklassiline (§ 38) algkool ühtluskooli esimese järgu (§ 1), oli emakeelne ja maksuta.³²

Üheks enim arutluse all olnud kooliuuendusega seotud teemaks oli töökool. Tööoskuste arendamisele ja töökasvatusele pöörasid tähelepanu juba J. A. Komenský, J. J. Rousseau ning J. H. Pestalozzi. Töökool eraldi ideena sai alguse 19. sajandi teisel poolel Saksamaal ja Ameerika Ühendriikides, kus seoses uue tehnika arenguga oli tarvis sellega toimetulekuks ettevalmistatud töölisi. Tekkis kaks erinevat lähenemist mõistele „töökool“. Esimene neist mõistis selle all käsitööd õppeainena koolis. Seda suunda esindasid näiteks Jens Adolf Friedrich Clausson-Kaas, Alwin Pabst ja Robert Seidel. Teine suund mõistis tööd koolis laiemalt õpilast aktiveeriva tegevusena. Selle suuna esindajateks olid näiteks F. E. H. Gaudig, A. W. Lay ning H. L. F. Scharrelmann.³³

Viimast suunda järgiti ka Eestis, kus selle eestvedajaks sai Johannes Käis. Töökooli kontseptsioon nägi ette iseseisvat vaimset tööd, mida toetavad käelised tegevused.³⁴ Töökooli meetoditest sai populaarseimaks nn illustreerimis- või näitlikustamismeetod. Praktikas tähendas see, et „korraldati ekskursioone, näidati valguspilte, demonstreeriti katseid, ergutati õpilasi joonistama, tabeleid ja skeeme koostama jne“.³⁵ „Tööna“ nähti aga ka teisi manuaalseid tegevusi, mis arendasid õpilaste mõtlemis- ning suhtlusoskust, nt mängimine,

³⁰ Martinson, Ernst. Ühtluskool. – Kasvatus, 1919, nr. 4, lk. 98.

³¹ Kooli-raamat, 1996, lk. 399.

³² Riigi Teataja 1920, nr. 75/76, lk. 25, 31. 1928. aastaks tekkinud kommentaaride ja selgitustega. [<http://www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940/hsscan/1928.%20aks%20tekkinud%20kommentaare%20ja%20selgitustega.pdf>] Külastatud 28.04.2013.

³³ Eisen, 1994, lk. 4-5.

³⁴ Nagel; Tilk, 2009, lk. 130.

³⁵ Elango, Aleksander. Pedagoogiline mõte aastail 1905-1917. – Eesti kooli ajalugu. 2. köide, 1860. aastaist 1917. aastani. Koost. ja toim. Laul, Endel; toim. Varik, Veronika. Tallinn, Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2010, lk. 631.

laulmine, lugemine, kirjutamine, arvutamine, loodusvaatluste läbiviimine, aiatöö jne.³⁶ Samas on töökooli ka kritiseeritud, öeldes, et see pole tegelikult lapsekeskne, vaid põhineb riigi ja kutseõppe vajadustel.³⁷

Teiseks kooliuuenduse põhisuunaks, millest palju kirjutati, oli isetegevus. 1935. aastal ilmus J. Käisilt teos „Isetegevus ja individuaalne tööviis“, milles ta defineerib mõistet „isetegevus“ järgnevalt „/.../ isetegevus on iseseisev, individuaalsete võimete ja huvidega kohandatud töö“.³⁸ Isetegevuse kui üldisema põhimõttega haakus konkreetse õppemeetodina individuaalne tööviis. Pertti Kansanen leiab, et nimetus „individuaalne tööviis“ ei ole täpne, sest rõhutab üksinda töötamist. Pigem oli tegu aga õppimismeetodiga, mille kasutamisel vastutas õpilane ise oma töö eest. Õpilase autonoomsusel on oluline osa demokraatlikus õppeprotsessis. J. Käis uskus, et väikeriigi jaoks on eriti oluline, et tulevased kodanikud areneksid iseseisvaks. Kasvatamisprotsess pidi olema demokraatlik ning aset leidma demokraatlikus keskkonnas.³⁹

Ilmuma hakanud töövihikud soodustasid individuaalse tööviisi kasutuselevõttu.⁴⁰ Individuaalne tööviis võimaldas arvestada laste erinevate huvidega. Individuaalset tööviisi viidi läbi tööjuhiste abil (nimetati tollal tööjuhatusteks). Õpilased vastasid iseseisvalt õpetaja koostatud tööjuhatuses esitatud küsimustele ning täitsid ülesandeid. Seejuures olid tööjuhises iseseisvaks tööks vajalikud andmed, allikad ja õppevahendid märgitud. Õpilased võisid vastavalt oma võimekusele valida kerge, keskmise või raske tööjuhatuse.⁴¹

1920. aastate lõpus üritati hakata rakendama üldõpetust. Üldõpetuse aluseks oli idee, et laste igapäevaelu ja sealt saadud kogemusi ja teadmisi ei saa jagada n-ö aineteks. Üldõpetuse põhimõttega oli seotud uus õppeaine, kodulugu, mis pidi aitama lastel maailma tervikuna mõista.⁴² Kodulugu kirjutati juba 1919/20. õppeaastaks välja antud õppekavasse. Selles nähti ette koduloo õpetamisest esimesest kolmanda klassini neli tundi nädalas.⁴³ Urve Läänemets

³⁶ Nagel; Tilk, 2009, lk. 133.

³⁷ Hirsjärvi, Sirkka; Huttunen, Jouko. Sissejuhatus kasvatusteadusse. Tallinn, Medicina, 2005, lk. 147.

³⁸ Käis, 1992, lk. 21.

³⁹ Kansanen, Pertti. Three Essays on Education Dedicated to Hilda Taba, Johannes Käis and Heino Liimets. – Isiksus ja õppimine. Toim. Kala, Ulve; Vernik, Ene-Mall. Tallinn, Tallinna Pedagoogikaülikooli toimetised, 1996, lk. 22-24.

⁴⁰ Nagel; Tilk, 2009, lk. 133.

⁴¹ Andresen, 2007, lk. 79.

⁴² Nagel; Tilk, 2009, lk. 132.

⁴³ Andresen, 2007, lk. 12.

rõhutab 1919. aasta tunni- ja õppekavadest kirjutades õppesisu ülimat elulähedust. Ta kirjeldab koduloo õppekavas leiduvat „/.../ elutarkust, teadmiste seostatust nende praktilise kasutusega ja eelkõige lugupidavat suhtumist oma kultuurisse ja elukeskkonnasse, perekonna ja ühiselu normide austamisse /.../“.⁴⁴

Esmakordselt Eestis 1926. aastal Tartu 2. algkoolis ja Tallinna 12. algkoolis praktikas kasutatud üldõpetuse idee nägi ette eraldi ainetundide puudumist. Õpetus toimus erinevaid teemasid käsitledes, põimides sellesse kõik õppeained.⁴⁵ Kindlat aega ühe teema käsitlemiseks ei olnud, selle juures püsiti nii kaua kui vaja. Teemaga seotud tegevusteks võis olla lugemine, kirjutamine, arvutamine, joonistamine, laulmine, käsitöö, võimlemine, mängimine ja tantsimine.⁴⁶ Üldõpetuse juures oli probleemiks lugemis-, kirjutamis ja arvutamisoskuste langemine. Samuti nõudis see õpetajatelt väga häid oskusi ning loovust.⁴⁷

⁴⁴ Läänemets, Urve. Hariduse sisu ja õppekavade arengust Eestis. Tallinn, Jaan Tõnissoni Instituut, 1995, lk. 32.

⁴⁵ Andresen, 2007, lk. 59.

⁴⁶ Andresen, 2007, lk. 85.

⁴⁷ Andresen, Lembit. The Influence of New School in Estonia in the First Third of the 20th Century. – Reformpedagoogika ja Baltimaad: 14.-15. mai 2003 sümpoosioni ettekanded. Koost. Andresen, Lembit. Tallinn, Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus, 2003, lk. 26.

2. Ajakiri „Kasvatus“

29. juulil 1919. aastal siseministrile saadetud kirjas teatas Eesti Õpetajate Liit, et hakkab välja andma kasvatusteaduslikku ajakirja „Kasvatus“.⁴⁸ „Kasvatus“ pidi saama liidu häälekandjaks. Selle toimkond valiti liidu asemike kogu poolt.⁴⁹ Esialgu planeeriti ajakirja ilmumissageduseks kaks korda kuus, „Kasvatus“ pidi ilmuma 1. ja 16. kuupäeval.⁵⁰ Kahekümne kahe ilmumisaasta jooksul kõikus aga „Kasvatus“ aasta jooksul ilmunud numbrite arv tugevasti.

Esimene „Kasvatus“ number ilmus 1919. aasta augustis. Samal aastal jõuti välja anda kuus ajakirja numbrit, seejuures ilmus kaks numbrit kuus vaid novembris. Kakskümmend neli numbrit aastas ilmus 1920., 1921. ning 1922. aastal. Edaspidi vähenes ajakirja numbrite arv oluliselt, kõikides seitsmest kaheteistkümne numbrini aastas. Seevastu olid need aga mahukamad – ligikaudu 400 lehekülge. Aastatel 1927-1932, mil ilmus 10 või 11 numbrit aastas, kasvas ajakirjade aastane maht umbes 500 leheküljeni. Edaspidi langes aastane mahukus taas umbes 400 leheküljeni, v.a 1937. aasta, mil ajakirja aastane maht ületas 600 lehekülge.⁵¹ Ehkki ajakirja ilmumissagedust ei suudetud hoida plaanipärasena, ei vähenenud seetõttu ajakirja maht.

Odavamate trükkimisvõimaluste otsides vahetas ajakirja toimetust tihti trükikodasid. Esimene „Kasvatus“ number trükiti Tallinnas sõjaväe trükikojas⁵², 1920. aasta kevadel viidi trükkimine üle Tallinna Eesti Kirjastusühisuse trükikotta⁵³. 1924. aastal hakati ajakirja trükkima J. Zimmermanni trükikojas,⁵⁴ siis 1931. aastal Päevalehe trükikojas.⁵⁵ Kui 1933. aasta jaanuari seisuga trükiti ajakirja J. Ratasepa trükikojas⁵⁶, siis juba sama aasta septembris anti ajakirja trükkida Tähe trükikojale.⁵⁷ Järgmine trükikoja vahetus toimus 1938. aastal, mil

⁴⁸ ERA. 1-7-565, l. 2, Siseministeeriumi Politseitalitus, Poliitilise Politsei inspektor, Trükisajade ala, Kasvatus.

⁴⁹ Kõigile Eesti õpetajaile. – Kasvatus, 1920, nr. 2, lk. 64.

⁵⁰ ERA. 1-7-565, l. 2.

⁵¹ Peatüki kirjutamisel kasutatud ajakirja „Kasvatus“ 1919-1940.

⁵² ERA. 1-7-565, l. 2.

⁵³ Samas, l. 4.

⁵⁴ Samas, l. 12-13.

⁵⁵ Samas, l. 18.

⁵⁶ Samas, l. 21.

⁵⁷ Samas, l. 20.

ajakirja hakati trükkima Tartus Ilutrüki trükikojas.⁵⁸ Viimane trükikoja vahetus toimus 1939. aastal, mil „Kasvatuse“ trükkimine hakkas toimuma Tallinnas Eesti Ühistrükikojas.⁵⁹

Kui trükkimise korraldamisel puudus ajakirjal pikem järjepidevus, siis vastutav toimetaja vahetus seevastu väga harva. Esimeseks „Kasvatuse“ toimetajaks sai tollane Tallinna Õpetajate seminari direktor Hans Reinhold Roos.⁶⁰ 1921. aasta märtsist alates toimetas „Kasvatust“ lühikest aega Jüri Annusson, kes oli olnud väga lühikest aega ka haridusminister.⁶¹ Juba sama aasta septembris sai ajakirja vastutavaks toimetajaks aga Ernst Martinson.⁶² Selle ülesande Eesti Õpetajate Liidu juhatuse n-ö tungival pealekäimisel ajutiselt vastu võtnud E. Martinson jäi vastutavaks toimetajaks 1940. aastani, mil ajakiri suleti.⁶³

Pilt 1. Esimese „Kasvatuse“ numbri esikaas.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv [<http://digar.nlib.ee/digar/show/?id=104229>]

⁵⁸ ERA. 1-7-565, l. 24.

⁵⁹ Samas, l. 29.

⁶⁰ Samas, l. 2.

⁶¹ Samas, l. 9.

⁶² Alates 1935. aastast Enn Murdmaa.

⁶³ Martinson, Ernst. Toimetuse vahetuse puhul. – Kasvatus, 1921, nr. 17, lk. 261.

Esimeses „Kasvatuse“ numbris seadis toimetuse ajakirja ülesandeks „/.../ luua Eesti iseseisva demokraatlike vabariigile vabasid, iseseisvaid kodanikke, asetades kasvatust sotsiaalsele alusele ning harjutades noorsugu ühisele tööle ühisel vastutusel.“⁶⁴ Usuti, et üldine kasvatustöö uuendamine teaduslikel alustel peab olema selles esimeseks sammuks.⁶⁵ Seejuures polnud „Kasvatus“ mõeldud lugemiseks vaid õpetajatele. Esinumbris seadis toimetuse ajakirja ülesandeks „/.../ kasvatada lapsi ja vanemaid, kooli ja õpetajaid, tahab kasvatada meie seltskonda ja kogu meie rahvast“.⁶⁶

Juba esimeses numbris mainiti kooliuuendusega seotud mõisteid. Jüri Annussoni arvamusel oli töökool üks võimalus tahte- ja teovõimeliste inimeste kasvatamiseks. Samuti avaldas ta lootust, et tulevikus paraneb hariduse kättesaadavus – selleks tuleb luua ühtluskool, kus kõigil, kes on piisavalt võimekad, on võimalik pääseda järgmisele haridusastmele. Ette nähti vähemalt seitsmeaastast kohustuslikku algharidust. Süstematiseerida erinevad koolitüübid ühtluskooliks, tähtsamateks küsimusteks oli uute õppekavade loomine, koolikirjanduse väljaandmine, kooliruumide rajamine.⁶⁷ Seega taheti igati kaasa aidata hästi organiseeritud koolisüsteemi rajamisele.

„Kasvatusele“ olid oodatud kirjutama kõik õpetajad, kooliarstid ja haridustegelased mistahes haridusega seotud küsimuste lahkamiseks.⁶⁸ Kuna kaastöö leidmine edenes visalt, siis otsustati juba 1919. aasta viiendas numbris uuesti õpetajaid kirjutamisele üles kutsuda. Et kaastööd turgutada, esitati nimekiri teemadest, „mille üle ligemal ajal tuleks seisukohta võtta.“ Samas rõhutati, et nimekiri on soovituslik ja kirjutajatel on vaba voli ise otsustada, millest kirjutada; teemasid võib ühendada või kitsendada. Temaatika oli süstematiseeritud järgmiste pealkirjade alla: üldine kasvatusteadus, õppetöö koolis, kooliseadus ja koolikorraldus, kooli tervishoid, õpetaja, noorsooliikumine.⁶⁹ See nimekiri annab ühtlasi hea ülevaate läbivatest teemadest ajakirja ilmumisaasta kestel.

Toimetuse reklaamis ajakirja järgmiselt. Ajakiri koosnevat „/.../ kooli- ja hariduselusse puutuvatest päevaküsimustest; artiklid puhtpedagoogilistest küsimustest, koolikorraldusest,

⁶⁴ Riik on loodud – loogem kodanikka. – Kasvatus, 1919, nr. 1, lk. 2.

⁶⁵ Annusson, Jüri. Õpetajaskonna ülesanded. – Kasvatus, 1919, nr. 1, lk. 5.

⁶⁶ Riik on loodud – loogem kodanikka. – Kasvatus, 1919, nr. 1, lk. 2.

⁶⁷ Annusson, Jüri. Õpetajaskonna ülesanded. – Kasvatus, 1919, nr. 1, lk. 5-7.

⁶⁸ Toimetuse. Kaastööliste. – Kasvatus, 1919, nr. 1, lk. 32.

⁶⁹ Kõigile õpetajaile tähelepanemiseks. – Kasvatus, 1919, nr. 5, lk. 160.

noorsooliikumisest jne; arvustusi ilmutavatest raamatutest, iseäranis kooliraamatutest; teateid õpetajate organisatsioonidest ja nende tegevusest, kongressidest, õpetajate päevadest, kursustest jne., teateid koolielust kohtadelt. /.../ „Kasvatuse“ lisas ilmutavad kõik haridusministeeriumi korraldused ja kooliseadused.“⁷⁰

Ajakirja „Kasvatus“ sisu võibki jagada laias laastus kaheks. Üheks ajakirja põhiosaks olid erinevad pedagoogikat ja kasvatustööd puudutavad artiklid, mille temaatikat on kahes eelnevas lõigus puudutatud. Teise põhiosana võib välja tuua kõikvõimalikud kuulutused, teadaanded ja muud õpetajatele olulist informatsiooni edasi andvad kirjutised. Eriti rohkelt leidis selliseid kirjutisi ajakirja algusaastatel, mil see moodustas üle poole ajakirja sisust. Hiljem hakkasid pigem domineerima pedagoogika- ja kasvatustöölased artiklid. Põhjuseid selleks võib olla mitmeid. Esiteks toimus 1919. aastal ja 1920. aastate alguses hariduselus väga palju muutusi, millega õpetajaid oli vaja kurssi viia. Hiljem oli hariduselu stabiilsem. Teiseks hakkas ilmuma rida teisi pedagoogikaalaseid väljaandeid, milles samuti ilmusid hariduselu puudutavad uudised, neist näiteks „Õpetajate Leht“.

Artiklitega samasse kategooriasse võib liigitada ka rubriigi „Välismaalt“, kus lisaks hariduselu puudutavatele uudistele välisriikidest, avaldati pikemaid artikleid hariduskorraldusest teistes riikides. Võrreldi ka mingi konkreetse haridusega seotud teema alusel erinevaid riike. Väga detailselt oli kajastatud Soome hariduselu, palju artikleid oli ka Läti, Leedu, Inglismaa, Saksamaa, Prantsusmaa, Šveitsi, Belgia, Ameerika Ühendriikide ja Nõukogude Venemaa haridusoludest. Aga artikleid oli ka eestlaste jaoks eksootilisematest paikadest – Indiast, Jaapanist ja Mehhikost.

Alates 1932. aastast tekkis rubriik „Kooliuuendusnurk“. „Kasvatuse“ väljaandja Eesti Õpetajate Liit soosis kooliuuendust.⁷¹ Kooliuuendusest oli juba esimestest numbritest alates palju artikleid ilmunud ja ilmus ka väljaspool seda rubriiki eraldi artiklitenä edasi. „Kooliuuendusnurk“ oli aga pigem praktiliste nõuannete ja kogemuste vahetamise koht õpetajatele. Keskenduti sellele, kuidas kooliuuenduslikke ideid realselt ellu viia.

⁷⁰ Toimetis. Kõigile Eesti õpetajaile. – Kasvatus, 1920, nr. 2, lk. 63-64.

⁷¹ Nagel; Tilk, 2009, lk. 133.

Ajakirja üheks ülesandeks oli olla ühenduslülili õpetajate ja haridusministeeriumi vahel.⁷² Seda ülesannet täitis põhiliselt teadetest koosnev „Kasvatuse“ lisaleht „Ametlik osa“, mis ilmus juba koos ajakirja esimese numbriga. Lisalehes avaldati valitsuse määrusi, korraldusi ja otsuseid, haridusministeeriumi määruseid ja korraldusi ning haridusministeeriumi otsuseid. Samuti oli lisas rubriik „Haridusministeeriumi seletused“, mis koosnes põhiliselt haridusministeeriumi teadetest maakonna ja linna koolivalitsustele, riigikoolide juhatajatele ja koolinõunikele. Samuti oli olemas rubriik „Tedaanneteks ja üleskutseteks“. Lisaks nendele püsivamatele rubriikidele oli ka selliseid, mis esinesid harvem. Näiteks „Arvustikus“ esitati statistikat Eesti kooliolude kohta, „Kroonikasse“ paigutati koolinõunike ning Haridusministeeriumis toimunud koosolekute protokollid. Viimane „Ametlik osa“ ilmus 1921. aasta teises numbris. Hiljem ilmusid sellised teated „Kasvatuses“ mõnda aega „Seadusi, määrusi ja korraldusi“ nime all.

Uudiseid ja teateid ilmus aga ka „Kasvatuse“ põhiosas. Ajakirja algusaastatel ilmusid „Büroos“ tööd otsivate õpetajate kuulutused. Samuti kasutasid koolid „Kasvatust“, et leida vajalikke õpetajaid. Hoopis püsivam oli rubriik, mis suurema osa ajakirja ilmunise ajast kandis pealkirja „Kirjanduse arvustusi ja ülevaateid“, milles retsenseeriti koolikirjandust ning anti lühikesi iseloomustusi koolikirjanduse ja lasteraamatute kohta. Samuti oli üsna püsiv ka rubriik „Ajakirjandusest“, kus anti ülevaade sellest, millest viimasel ajal ajakirjanduses haridusega seotult kirjutati. Ajakirja lehekülgedelt ei puudunud muidugi õnnesoovid koolitegelaste juubelite või tööjuubelite puhul. Üsna sageli ilmus järelhüüdeid lahkunud koolitegelastele.

Püsivaim rubriik, mis koosnes uudistest ning teadetest, oli „Kroonika“. Selles edastati koolieluga seotud uudiseid, anti ülevaateid olulisematest haridusalastest koosolekute, kongressidest, päevadest ja nädalatest, koolieluga seotud huvitavamate sündmustest. Alates 1927. aastast liideti sellele ka rubriik „Organisatsioonide teateid“. 1934. aastast alates sai rubriigist taas lihtsalt „Kroonika“, 1939. aasta viimases numbris sai samasisulise rubriigi pealkirjaks „Kodumaalt“. Tänu sellele rubriigile said end kooliga seotud oluliste uudiste ja küsimustega kursis hoida ka inimesed, kel polnud võimalusi kõigist üritustest osa võtta.

⁷² Riik on loodud – loogem kodanikka. – Kasvatus, 1919, nr. 1, lk. 3.

Väga suur osa selles rubriigis edastatud kirjutistest olid seotud Eesti Õpetajate Liiduga. End pikalt „Eesti Õpetajate Liidu häälekandjana“ reklaaminud ajakiri muudeti haridus- ja sotsiaalministeeriumi soovile vastu tulles 1934. aasta esimesest numbrist „Eesti Õpetajate Liidu kasvatusteaduslikuks ajakirjaks“. Samuti kaasati toimetusse haridus- ja sotsiaalministeeriumi esindaja. Vastasel juhul oleks tulnud probleeme riikliku toetuse saamisega.⁷³ Sellest hoolimata jäeti ajakiri 1935. aastal toetusest ilma. Ministeerium hakkas välja andma uut ajakirja „Eesti Kool“, mille tellimine tehti koolidele kohustuslikuks. Alates 1937. aastast hakkas „Kasvatus“ toetust saama eelneval aastal loodud Õpetajate Kojalt.⁷⁴ Õpetajate Kojal näol oli tegu Õpetajate Liidust eraldunud organisatsiooniga, mis allus Haridusministeeriumi järelevalvele. „Kasvatusega“ oli Õpetajate Koda seotud ajakirja toimetaja Enn Murdmaa kaudu, kes oli aastatel 1937-1938 ühtlasi ka Õpetajate Kojal esimeheks.⁷⁵

1934. aasta viimases numbris kirjutab E. Martinson pidevatest raskustest ajakirja väljaandmisel. Ühe probleemina näeb ta õpetajaskonna passiivsust⁷⁶, mis oli probleeme põhjustanud juba ajakirja algusaegadel⁷⁷. Vaatamata majanduslikele probleemidele ning õpetajate passiivsusele ajakirja tellimisel ning sellele kaastöö tegemisel, suudeti ajakirja üsna stabiilselt ning hea tasemega kahekümne kahe aasta jooksul välja anda. Ferdinand Eisen on „Kasvatuse“ panust Eesti koolielule kirjeldanud järgmiselt „Kasvatus“ laiendas õpetajate silmaringi, õhutas neid uusi teid otsima ja katsetama, ning talletas ühtlasi eesti koolimeeste progressiivseid ideid ja loovat mõtet.“⁷⁸

⁷³ „Kasvatuse“ toimetuse. – Kasvatus, 1933, nr. 8, lk. 381.

⁷⁴ Toimetusest. – Kasvatus, 1937, nr. 1, lk. 64.

⁷⁵ Andresen, 2007, lk. 225.

⁷⁶ Martinson, Ernst. Kas olla või mitte olla... – Kasvatus, 1934, nr. 8, lk. 353.

⁷⁷ Martinson, Ernst. Toimetuse vahetuse puhul. – Kasvatus, 1921, nr. 17, lk. 261.

⁷⁸ Eisen, 1995, lk. 23.

3. Kooliuuendusliikumise põhiideede kajastumine „Kasvatuses“

Enim artikleid ühtluskooli kohta ilmus 1919. ning 1920. aastal. Teema oli aktuaalne, kuna koolisüsteem oli alles väljakujunemas. 1920. aastal võeti vastu „Avalikkude algkoolide seadus“, mis kinnistas ühtluskooli põhimõtte koolisüsteemis. Pärast seda vaibus selle üle arutlemine, tõustes 1929. aastal hetkeks taas tulipunkti. Seekord arutleti ühtluskooliga seotud hariduse probleemide üle. Ühtluskooli puudutavate artiklite puhul on seega märgata üksikuid kirjutamispuhanguid, kuid ülejäänud aastatel kirjutati teemast pigem vähe või üldse mitte. Populaarseimaks kooliuuendusliikumisega seotud teemaks oli töökool. Töökooli puhul on märgata teema erilist populaarsust 1920. aastatel, eriti ajavahemikus 1920-1926. Seejuures 1920. aastal oli artikleid rekordarv – 22. Edaspidi pöörati töökoolile vähem tähelepanu, kuid mõned artiklid ilmusid enamikes aastakäikudes. Ühtegi töökooliga seotud artiklit ei ilmunud vaid 1936. ning 1940. aastal.

Kui töökoolist kirjutati rohkem 1920. aastatel, siis individuaalse tööviisi ning isetegevuse temaatika oli populaarne 1930. aastatel. 1920. aastatel ilmunud artiklid käsitlesid isetegevust pigem mingi konkreetse teema kaudu. 1930. aastate algul said isetegevus ning individuaalne tööviis kooliuuendusliikumises uueks oluliseks põhimõtteks. Haripunkt saavutati 1937. aastal, mil neil teemadel ilmus 7 artiklit. Ehk kõige ühtlasemalt on läbi aastate „Kasvatuses“ kajastatud üldõpetust ning kodulugu. Enamikel aastatel ilmus üks või kaks artiklit. Teistest eristuvad suuremate artikliarvude poolest 1920., 1929. ning 1938. aasta, mil ilmus kas viis või neli artiklit. Seega ei ole märgata populaarsust mingil kindlal perioodil.

Kõige populaarsem oli töökooli temaatika. Töökool oli põhimõte, millega kooliuuendusliikumine vastandas end n-ö vanale passiivsuskoolile. Ülejäänud selles töös kajastatavad põhimõtted jäid töökooli teemale artiklite arvu poolest märgatavalt alla, olles aga seejuures üldarvu poolest samal tasemel. Töös vaatluse alla võetud põhimõtetest kirjutati rohkem 1919. aastal ning 1920. aastate esimesel poolel. Nende kohta ilmus üle kümne artikli ka 1929., 1932. ning 1933. aastal. Nende teemade populaarsuse põhjuseks ajakirja algusaegadel oli ilmselt suur huvi ja vaimustus uutest ideedest. Nendest kirjutamise vähenemise põhjuseid võis olla mitu: mõningane huvi vaibumine kooliuuenduse vastu; teemade piisav kajastamine ajakirjas endas ja õpetajatele mõeldud üritustel ning see, et kooliuuendusideede tutvustamise rolli võttis üle 1933. aastal ilmuma hakanud „Õpetajate

Lehe“ lisa „Kooli uuenduslane“, mis oligi just nendele ja teistele kooli uuendusega seotud teemadele pühendatud.

Tabel 1. Ühtluskooli, töökooli, individuaalse töö ning isetegevuse, üldõpetuse ning koduloo teemal kirjutatud artiklid ajakirjas „Kasvatus“ 1919-1940.⁷⁹

Aasta	Ühtluskool	Töökool	Individuaalne tööviis, isetegevus	Üldõpetus, kodulugu	Kokku
1919	9	3		1	13
1920	7	22	4	5	38
1921	1	10			11
1922	1	9		2	12
1923		12		2	14
1924	1	12		1	14
1925		19		1	20
1926		8			8
1927	3	3			6
1928		4	1	2	7
1929	6	5	2	5	18
1930	1	3	3	1	8
1931	1	2	4	1	8
1932	1	1	7	3	12
1933	2	6	2		10
1934		4	3	2	9
1935	1	3	4	1	9
1936	1		2	3	6
1937	1	1	3	2	7
1938		3	2	4	9
1939	1	5		2	8
1940					
Kokku	37	135	37	38	247

⁷⁹ Lisa 1 – kasutatud artiklite nimekiri.

3.1 Ühtluskool

Enamiku ühtluskoolist kirjutavatest artiklitest võib sisu poolest jagada kaheks tüübiks – ühtluskooli põhimõtet selgitavateks ja kirjeldavateks ning ühtluskooliga seotud probleemidele pühendatud artikliteks. Ühtluskoolist tuleb juttu juba avanumbri esimeses artiklis, kus uue koolikorralduse nurgakivideks nimetatakse ühtluskooli ja töökooli⁸⁰. Samas numbris mainib neid märksõnu ka hilisem „Kasvatuse“ peatoimetaja, poliitik ning haridustegelane Jüri Annusson. Ta nimetab ühtluskooli loomise põhjuseks soovi anda võimalus kõigile vastavalt soovidele ja andekusele pääseda „kooli kõrgemale astmele“.⁸¹ Seega ühtluskooli ideed küll esinumbris mainiti, kuid ei selgitatud lahti selle tähendust.

Ühtluskooli põhimõtte rakendamine koolide ümberkorraldamisel sai ka esimeseks küsimuseks, mille üle ajakirja „Kasvatus“ veergudel edasist vastukaja tõi. Aastatel 1933-1936 haridus- ja sotsiaalministrina ametis olnud Nikolai Kann esitas oma artiklis „Kas viieaastane keskkool?“ oma nägemuse võimalikest ülesannetest ning probleemidest uue haridussüsteemi sisseviimisel – uute koolide rajamise vajadus, õpetajate puudus. N. Kann näeb ette paralleelselt kahte erinevat tüüpi keskkoolide loomise – viie- ja kaheksa-aastase. Peamise põhjusena näeb ta seda, et viieaastase keskkooli puhul ei jätkuks kõigile aineõpetajatele piisavalt tunde. Kaheksa-aastane keskkool valmistaks ette ülikooliastujaid.⁸² Sama aasta viimases numbris vaidles talle vastu J. Klein, kes leidis, et sunduslik keskkool, kus õpetatakse süvendatult paljusid erinevaid aineid, mõjub üliandekatele lastele pigem halvasti.⁸³

1919. aasta novembris ilmus esimene artikkel seeriast, milles lahkas ühtluskooli põhimõtet Ernst Martinson⁸⁴. Hilisem pikaajaline „Kasvatuse“ toimetaja E. Martinson tõi Eesti hariduselu probleemidena välja, et kõrgem haridus on majanduslikel põhjustel enamikele inimestele kättesaamatu, alg- ja keskkooli õppekavad ei sobitu teineteisega ning alg- ja keskkooli vahel puudub side. E. Martinson leidis, et see pole demokraatlikule riigile kohane. Tema visiooni järgi jaguneksid õpilased pärast sundusliku algkooli lõpetamist täienduskoolidesse,

⁸⁰ Toimetis. Riik on loodud – loogem kodanikka. – Kasvatus, 1919, nr. 1, lk. 2.

⁸¹ Annusson, Jüri. Õpetajaskonna ülesanded. – Kasvatus, 1919, nr. 1, lk. 6-7.

⁸² Kann, Nikolai. Kas viieaastane keskkool? – Kasvatus, 1919, nr. 3, lk. 76-80.

⁸³ Klein, J. Missugune peaks olema meie keskkool? – Kasvatus, 1919, nr. 6, lk. 166-168.

⁸⁴ Pärast nime eestistamist 1935. aastal Enn Murdmaa.

erikoolidesse või kutsekoolidesse ning keskkooli. Üleminek ühtluskooli ühest järgust teise toimuks takistusteta ning ühtluskool oleks kättesaadav kõigile.⁸⁵

Edasistes artiklites suundus E. Martinson selle juurde, kuidas tuleks teostada rahvakooli ning keskkooli alamate klasside õppekavade ühtlustamine.⁸⁶ Ta leiab, et ühtluskooli pikkuseks kuni kõrgkooli alguseni peaks olema 12 aastat. Sellest kaheksa aastat peaks moodustama kohustuslik algkool, mis omakorda jaguneb kaheks nelja-aastaseks osaks, alg-alkkooliks (*Sic*) ja kõrgemaks alkooliks, mis võivad tegutseda ühise alkoolina või eraldiseisvate koolidena. Üsna pika alkooli eeliseks pidas E. Martinson rahva üldise haridustaseme tõstmist.⁸⁷ Selle teemaga jätkas ta ka 1920. aasta neljandas numbris, kaitstes 8-aastast alkooli ja vaieldes vastu levinud arvamusele, et 4-aastane keskkool liialt lühike on. Peamiselt oldi nii lühikese keskkooli vastu, kuna selle ajaga ei suudeta mitmeid erinevaid keeli õppida. E. Martinson aga leidis, et kaks võõrkeelt, mida jõuaks 8-aastase alkooli ning 4-aastase keskkooli puhul õppida, peaks olema piisav hulk.⁸⁸

8-aastase kohustusliku alghariduse probleemiks peeti, et seda ei suudeta reaalselt ellu viia. E. Martinson vaidles sellele vastu, kirjutades, et see ei tähenda, et tulevikus seda teostada ei suudeta. Samas artiklis tutvustas ta ka Asutava Kogu hariduskomisjoni 6-aastase kohustusliku alkooli plaani. Kuuele õppeaastale lisanduks neile õpilastele, kes keskkooli ei astu, ka kaheaastane täienduskool. E. Martinson sellist süsteemi ei poolda. Ta kaitseb 7-aastast alkooli, mida ta näeb ette ka 1920. aastal vastu võetud „Avalikkude alkoolide seaduse“ eelnõus, mille kokkuseadjaks ta oli.⁸⁹ E. Martinsoni „Ühtluskooli“ artiklitest viimases jätkab ta 7-aastase alkooli kaitsmist 6-aastase alkooli ja 2-aastase täienduskooli vastu.⁹⁰

Ühtluskooli teemaga liitus 1919. aastal ka pedagoogikateadlane Hans Roos⁹¹, kes oma artiklis „Võitlus kooli pärast“ selgitab, et õpetajad on koosolekutel ning kongressidel otsustanud, et alkool peab saama ühtluskooli esimeseks astmeks, milles õpivad kõik kodanikud. Õpetajate

⁸⁵ Martinson, Ernst. Ühtluskool. – Kasvatus, 1919, nr. 4, lk. 97-99.

⁸⁶ Martinson, Ernst. Ühtluskool. – Kasvatus, 1919, nr. 5, lk. 132-136.

⁸⁷ Martinson, Ernst. Ühtluskool. – Kasvatus, 1920, nr. 1, lk. 4-7.

⁸⁸ Martinson, Ernst. Ühtluskool. – Kasvatus, 1920, nr. 4, lk. 99-103.

⁸⁹ Martinson, Ernst. Ühtluskool. – Kasvatus, 1920, nr. 5, lk. 131-135.

⁹⁰ Martinson, Ernst. Ühtluskool. – Kasvatus, 1920, nr. 6, lk. 166-170.

⁹¹ Pärast nime eestistamist Ants Roos.

n-ö võitlus seisneb selles, et kooli puudutavaid küsimusi tunnustataks kui rahva tuleviku suhtes olulisi küsimusi. Õpetajad ise peavad kaasa aitama uue kooli loomisel.⁹²

1920. aasta esimeses numbris tõi J. Annusson välja, et n-ö kasvatuskorraldusest tuleb eemaldada kõik elemendid, mis soodustavad ebaõiglust. Ta toetas õppemaksuga ning seisukslike koolide kaotamist. Selle asemel nägi ta ette igal astmel kättesaadava tasuta ühtluskooli loomist. Seejuures nägi ta ette seda, et ka õppevahendid peaksid õpilastele olema tasuta kättesaadavad.⁹³

Esimestel „Kasvatuse“ ilmunisaastatel kirjutati ühtluskoolist ka seoses konkreetsemate küsimuste või probleemidega. Näiteks leidis koolmeister Karl Õunapuu oma artiklis „Rahvakool ja võõrad keeled“, et algkoolis tuleks õpetada vaid üht võõrkeelt. Ta põhjendas ettepanekut sellega, et inimese võimed on piiratud ning liiga paljude ainete õpetamisel ei süveneta põhjalikult ja teadmised ununevad ruttu.⁹⁴ Probleemina toodi välja, et ehkki ühtluskoolile on seaduslik alus loodud, on raskusi selle elluviimisega. Õppimistingimused maakoolides on kehvemad ja jõukamad lapsevanemad saavad seetõttu oma lapse linnakooli.⁹⁵ Arutleti ka küsimuse üle, kas n-ö kõrgemast ja madalamast klassist laste koos õppimine võimalik on, ilma, et kumbki pool kannataks.⁹⁶

Alates 1920. aastate lõpust hakkasidki artiklid „Kasvatuses“ keskenduma pigem ühtluskooliga seotud üldisematele probleemidele. Otseselt ühtluskooli ideed kirjeldavaid ja selgitavaid artikleid oli alates sellest ajast üsna vähe. Ühtluskooli põhimõtte üldisemas plaanis vaatljateks olid näiteks pedagoogika- ja raamatuteadlane Edgar Oissar ning Soome endine peaminister Oskari Mantere. E. Oissar vaidles vastu arusaamale nagu ühtluskool tähendaks järgmisesse klassi ning järgmisele kooliastmele eksamiteta pääsemise võimaldamist. Ta peab ühtluskooli ideeks õppekavade kooskõlastamist, nii et õpilane „läheks omas õppetöös orgaaniliselt edasi ja arenedes laiendaks oma silmaringi ja teadmusi“.⁹⁷ O. Mantere andis

⁹² Roos, Hans. Võitlus kooli pärast. – Kasvatus, 1919, nr. 5, lk. 129-132.

⁹³ Annusson, Jüri. Koolikorralduse juhtmõtted. – Kasvatus, 1920, nr. 1, lk. 1-4.

⁹⁴ Õunapuu, Karl. Rahvakool ja võõrad keeled. – Kasvatus, 1919, nr. 4, lk. 110-112.

⁹⁵ Rismann, A. Algkooli korraldamisest maal. – Kasvatus, 1920, nr. 11-12, lk. 330-332. Kurvits, Aleksander. Algkool ja koolikohustus. – Kasvatus, 1920, nr. 11-12, lk. 332-337.

⁹⁶ Ühtluskool kasvatusseisukohalt. Prof. L. Gurlitt'i järele J. Aumann. – Kasvatus, 1922, nr. 3, lk. 42-45.

⁹⁷ Oissar, Edgar. Mõtteid meie keskkooli reformiks. – Kasvatus, 1930, nr. 5, lk. 237-242.

ajaloolise ülevaate ühtluskooli idee kujunemisest läbi J. A. Komenský, J. H. Pestalozzi, Uno Cygnaeuse töö ja selgitas ühtluskooli eeliseid.⁹⁸

Probleemidest pakkus enim kõneainet keskkooliõpilaste nõrk akadeemiline tase. 1929. aastal kirjutatud artiklis leidis tollane Tartu linna koolinõunik Juhan Lang, et kolmest ühtluskooli koolitüübist, algkoolist, keskkoolist ja ülikoolist, vajab keskkool teistest enam ümberkorraldusi. Keskkool oli jagatud esimeseks ja teiseks astmeks, et esimese astme lõpetanud valiksid edasise tee vastavalt oma huvidele. Õpilased kasutasid seda võimalust aga harva ja jäid enda keskkooli edasi õppima. Kuna õpilaskohti keskkoolides oli väga palju, siis puudus nendele konkurents. J. Lang soovitas keskkooli esimese astme ümberkorraldamist „täienduskooli sihis“, st rohkem õpilasi astuks pärast keskkooli esimese astme läbimist täienduskooli, keskkoolis jätkaksid vaid need, kellel on eeldusi jätkata ülikoolis.⁹⁹

Ilma katseteta kõigi soovijate lubamist keskkooli puudutas J. Lang ka ettekandes, mille ta pidas 3.-5. aprillil 1929. aastal toimunud gümnaasiumiõpetajate I kongressil. Ta leidis, et kuna keskkooli ülesandeks peaks olema ette valmistada keerukamatel ja juhtivatel kohtadel töötavaid inimesi, siis tuleks ka keskkooli õppima valida keskmisest intelligentsemad õpilased. Samuti vähendaks see tema sõnul keskkoolist väljalangejate protsenti. Ta leiab, et 1922. aastal vastuvõetud „Avalikkude keskkoolide seaduse“ koostamisel oli „teatud kontrastina endise ajaga võrreldes taheti kõigile kõike võimaldada, selle juures satuti äärmusse“.¹⁰⁰

Samal kongressil kõneles sellel teemal ka hilisem koolide peainspektor keskkoolide alal Julius Grüntal. Ka tema uskus, et õppimine keskkoolis nõuab õpilastelt suurt võimekust. Seetõttu tuleks õpilaste keskkooli vastuvõtmine korraldada hoolika ja ratsionaalse valiku põhimõttel. Ehkki majanduslikku abi keskkooliõpilastele oli antud ka varem, tuleks seda jätkata, aga andes seda nii „et nad ka saaksid midagi“.¹⁰¹

⁹⁸ Mantere, Oskari. Ühtluskool. – Kasvatus, 1939, nr. 9, lk. 361-371.

⁹⁹ Lang, Juhan. Ettepanekuid keskkooli I astme ümberkorraldamiseks. – Kasvatus, 1929, nr. 2, lk 77-78.

¹⁰⁰ Lang, Juhan. Õpilaste valiku vajadusest keskkoolis. – Kasvatus, 1929, nr. 4, lk. 162-166.

¹⁰¹ Grüntal, Julius. Keskkooli õpilaste valik. – Kasvatus, 1929, nr. 4, lk. 166-170.

Ka Salme Pruuden¹⁰² leidis, et keskkoolikorralduses on probleeme. Peamiseks puuduseks pidas ta keskkooli „kahepaiksust“. See seisnes selles, et on „katsutud ühendada keskkooli, mis oma lõpetajaid saadab otse ellu, keskkooliga, mis valmistab ette ülikoolile, kus alles algab ettevalmistus elule spetsialiseerumisega mingil valitud kitsamal alal“. Seejuures kannatavad aga kooli mõlemad funktsioonid. Ta pani ette eristada keskkoolis ülikooliks ja „kutselistele tegevusaladele“ viivad harud.¹⁰³

Keskkooli kaheks jagamist pooldas ka tollane Jakob Westholmi gümnaasiumi õpetaja Valter Evald Poissman,¹⁰⁴ kes arvas, et keskkoolile on pandud kaks erinevat ülesannet. Nagu S. Pruudengi, leidis ta nendeks olevat õpilaste ettevalmistamise eluks ning ettevalmistamise ülikooliks. Seetõttu tuleks tema sõnul ka keskkool kaheks tüübiks jagada. Reaalkooli ülesandeks oleks anda üldharidust ning õpetada praktilisi aineid. Kuid ka gümnaasiumis, mis valmistaks õpilasi ette ülikooliks, tuleks siiski lähtuda õpetuse eluläheduse põhimõttest.¹⁰⁵

1931. aastal kirjutas E. Martinson artikli, milles kritiseeris plaani, mille järgi oleks pidanud 1. ja 2. klassi õpilased hakkama koolis käima perioodidel 20. augustist 15. oktoobrini ning 16. maist 20. juunini. Sellega taotleti kokkuhoidu õpetajate palkadelt ning kooliruumidelt. E. Martinson arvustas seda korraldust, sest see oleks nõudnud vanematelt kõige kiiremal tööajal lapse koolisaatmist ning koduste tööde kontrollimist. Ta leidis, et sellise katkendliku õppimise puhul jääks klassikursust kordama senisest rohkem lapsi. Ta märkis, et plaan on ühtluskooli põhimõttega vastuolus.¹⁰⁶ Temaga samal meelel olid ka ministri poolt kokkukutsutud koolinõunikud ja plaani ei rakendatudki ellu.¹⁰⁷

1934. aastal teostati üpris põhjalikud muudatused koolisüsteemis. Hakkas kehtima kolmeastmeline süsteem: 4-aastane algkool, 5-klassiline keskkool ning 3-klassiline gümnaasium. Ka koolisundust vähendati 16. aastalt 14. eluaastale. Muutuste tõttu leidis kooliuuendusliikumise juhiks tõusnud Johannes Käis, et vastavalt ühtluskooli põhimõtetele, tuleks keskkooli 1. ja 2. klassi ning algkooli 5. ja 6. klassi õppekavasid ühtlustada. Seetõttu

¹⁰² Salme Pruuden (1896-1993) oli õpetaja, Kodutütarde organisatsioonile alusepanija ning peavanem aastatel 1932-1940.

¹⁰³ Pruuden, Salme. Keskkooli korraldamisest tütarlastele. – Kasvatus, 1929, nr. 5, lk. 199-206.

¹⁰⁴ Pärast nime eestistamist Valter Evald Tauli.

¹⁰⁵ Poissman, Valter Evald. Meie keskkooli probleem. – Kasvatus, 1933, nr. 3, lk. 97-121.

¹⁰⁶ Martinson, Ernst. Kas võimaldab uus Avalikkude algkoolide seadus ühtluskooli põhimõtte edukat teostamist? – Kasvatus, 1931, nr. 1, lk. 1-9.

¹⁰⁷ Andresen, 2007, lk. 70.

leiab ta, et keskkooli ajutised õppekavad tuleks ümber korraldada ja ühildada algkooli 5. ja 6. klassi omadega. See on oluline, et algkooli 6. klassist tulnud õpilased saaksid probleemideta jätkata keskkooli 3. klassis.¹⁰⁸ 1936. ja 1937. aastal kirjutatud artiklites leiab J. Käis, et muudatused on toonud kaasa ühtluskooli põhimõtte hülgamise. Osa lastest õpib keskkooli 1. ja 2. klassis, enamik aga algkoolides, kust keskkooli keeruline pääseda.¹⁰⁹

3.2 Töökool

Töökooli kohta ilmus palju erinevaid artikleid, millest enamik keskendus töökooli põhimõtete rakendamisele mingis kindlas aines. Ometi oli ka selle põhimõtte sisu avada üritavaid ja ideid üle arutlevaid artikleid. Esimest korda kirjutas töökooli põhimõttest Jüri Annusson, kes rääkis sellest kui ühest võimalikust lahendusest soovile kasvatada tahte- ja teovõimelisi isikuid.¹¹⁰ Töö põhimõttest kirjutas ta artiklis „Koolikorralduse juhtmõtted“. Seal märkis ta: „/.../ Kool on lapse päralt, mitte laps kooli päralt.“ Töö põhimõtte aitab õpilastel teadmised omandada loomulikul teel.¹¹¹ Töökooli põhimõtete kasutamist peeti eriti oluliseks nooremate õpilaste puhul. Algkooli tundides soovitati ruumi teha huvitavatele jutustustele, õpilaste ettekannetele, joonistamisele, ekskursioonidele, võimlemisele, voolimisele ja käsitööle. Need tegevused pidid olema seotud õpetamisega.¹¹²

Sellest, kui hästi oli töökooli idee Eestis levinud, annab aimu 1920. aastal ilmunud artikkel „Kooli loomisel“. Õpetaja Voldemar Lank kinnitas, et üldiselt on juba vastu võetud põhimõte: „/.../ Eesti kool peab olema töökool, mis kasvatab ihuliselt ja hingeliselt terveid iseseisvalt mõtlevaid kodanikke, mis seob kodanikka tegeliku eluga.“ Selles koolis poleks suurem rõhk enam niivõrd konkreetsete teadmiste saamisel kui üleüldisel kasvatamisel ja õpilaste arendamisel. Ta näeb probleemina seda, et mehaanilist faktide päheõppimist loetakse

¹⁰⁸ Käis, Johannes. Mis määral on tarvilik ja võimalik keskkooli 1. ja 2. klassi ning algkooli 5. ja 6. õppeaasta õppekavade ühtlustamine. – Kasvatus, 1935, nr. 7, lk. 315-325.

¹⁰⁹ Käis, Johannes. Eesti algkool ja ta uuenduslikud püüded viimaseil aastail. – Kasvatus, 1936, nr. 5, lk. 193-201. Käis, Joh. Eesti õppekavade ühtlustamise küsimus 5. ja 6. õppeaastal alg- ja keskkoolis. – Kasvatus, 1937, nr. 2, lk. 103-114.

¹¹⁰ Annusson, Jüri. Õpetajaskonna ülesanded. – Kasvatus, 1919, nr. 1, lk. 6-7.

¹¹¹ Annusson, Jüri. Koolikorralduse juhtmõtted. – Kasvatus, 1920, nr. 1, lk. 1-4.

¹¹² Algõpetus ja kooliuuendus. Fr. Gansbergi järele P-r. – Kasvatus, 1920, nr. 13-16, lk. 384-392.

kiiduväärseks. Vaid teoreetiliste teadmiste pakkumine teeb aga kooliskäimise paljudele lastele igavaks.¹¹³

Töökooli üle arutles ka M. Meiusi. Ta väitis, et tegelikult on tööd koolis alati kasutatud. Kui n-õ vanas koolis (nimetab õppekooliks) on asetatud rõhk tööprotsessi täideviimisele õpilase poolt (st ülesande täitmisele), siis töökooli eesmärk on laiendada õpilase tööd kõigi tööprotsessi astmete täitmisele. Ta kasutab tööprotsessi astmete määratlemisel Otto Scheibneri liigitust: „1) eesmärgi püstitamine; 2) vahendite valimine; 3) töö plaani koostamine; 4) tegelik teostamine; 5) tulemuste kontroll“. Töökool tähendab seega tema arvates täielikku ja loomulikku töövormi. Töökooli eesmärk on õpilase sisemine motiveeritus (vs väline ehk õpetajalt tulev käsk). Kuna elus on vaja oskust endale ülesandeid püstitada ja need etapphaaval läbi viia, siis aitab töökool kasvatada tegelikus elus hästi hakkamasaavaid inimesi.¹¹⁴

Töökooli põhimõtet mainitakse ka juba „Kasvatuse“ teises, 1919. aasta septembris ilmunud, numbris. Õpetaja ja geograaf Jaan Rumma tõi välja, et senini koolides domineerinud põhimõtte anda õpilastele võimalikult palju teadmisi raamatute abil, on tinginud selle, et saadud teadmised ununevad ruttu. Selle asemel tuleks rakendada n-õ töö põhimõtet, „kus õpilaste isiklikele praktilistele töödele, vaatlemisele ja uurimistele laialdane tegevuse võimalus jäätakse“. Tööna mõistis ta laboratoorseid katseid, praktilisi ülesandeid ja õppekäike. Oma artiklis keskendus ta ekskursioonidele kui võimalusele tundides saadud teadmisi konkretiseerida, süvendada ning teiste teadmistega ühendada.¹¹⁵

Ekskursioonide teema saigi seoses töökooliga väga populaarseks. Aastate jooksul ilmus palju erinevaid soovitusi nende läbiviimiseks. Näiteks kirjeldas pedagoog ning botaanik Jaan Port ekskursiooni korraldamist ja ekskursiooni käiku Viljandimaale Pärnu kaubanduskooli 4. klassi õpilastega,¹¹⁶ samuti koostas ta ekskursiooni kava Kuressaarde.¹¹⁷ Õpetaja August Kisla on kirjeldanud ekskursiooni korraldamist etappidena ja toonud näite Põltsamaa Ühisgümnaasiumi II klassi ekskursioonist Anikvere külla.¹¹⁸ Õppekäikudest hea meetodina

¹¹³ Lank, Voldemar. Kooli loomisel. – Kasvatus, 1920, nr. 4, lk. 106-108.

¹¹⁴ Meiusi, Mart. Töö hariduslikust väärtusest. – Kasvatus, 1930, nr. 4, lk. 167-172.

¹¹⁵ Rumma, Jaan. Ekskursioonide korraldamisest. – Kasvatus, 1919, nr. 2, lk. 43.

¹¹⁶ Port, Jaan. Mulgimaalkäik. (Õppereis Pärnu Kaubanduskooli 4. kl. Õpilastega Mulgimaale 26.-30. maini 1920. a.). – Kasvatus, 1920, nr. 11-12, lk. 322-325.

¹¹⁷ Port, Jaan. Kuressaare ja tema ümbrus. (Ekskursiooni kava.). – Kasvatus, 1922, nr. 9, lk. 135-138.

¹¹⁸ Kisla, August. Õpilaste maateaduslik ekskursioon. – Kasvatus, 1925, nr. 6, lk. 177-180.

õppimisel rääkis ka loodusteadlane ja õpetaja Gustav Vilber¹¹⁹. Ta pidas neid loodusõpetuse aines oluliseks vahendiks taimede tundmaõppimisel.¹²⁰ Ekskursioonide teema juurde pöörduti tagasi ka 1930. aastatel. Näiteks esitas Tallinna Linna Pedagoogilise Muuseumi juhataja Aleksei Janson kirjelduse selle kohta, kuidas korraldada õpikäiku Tallinna.¹²¹

Teiseks ülimalt populaarseks töökooliga seotud teemaks sai kooliaed. Kooliaedade rajamisest kirjutas näiteks Aleksander Lange. Ta tõi välja, et nende rajamisel tuleb arvestada, et aed pole mõeldud üksnes botaanikute rõõmuks vaid õpilastele looduse tundmaõppimiseks.¹²² Jaan Port avaldas arvamust, et „Kooliaed ongi tööväli, kus võimalik asjadega palju laiemas ulatuses kokku puutuda, kui kabinetis või klassis“.¹²³ 1939. aastal selgitas Enn Murdmaa kooliaedade erilist tähendust linnakoolide juures sellega, et need: 1) toovad lapsed loodusele lähemale; 2) arendavad laste ilutunnet; 3) aitavad õppida taimeteadust; 4) õpetavad kehalist tööd tegema; 5) aitavad tutvuda põhiliste teadmiste ja oskustega aiatöö alal.¹²⁴ Õpetaja Hans Kõiva kirjeldas erinevaid töö liike aias: vaatlus, katse, demonstratsioon ja tegelik töö teatud ülesande täitmiseks.¹²⁵

Ühe esimesena käsitles töökooli seoses konkreetse ainega õpetaja Joosep Prümmel. Tema arvamusel valitses senini matemaatika õpetamisel rutiinsus, matemaatika ei olnud seotud eluliste vajadustega. Sellest tingitult puudus huvi aine vastu ning paljude õpilaste tulemused matemaatikas olid kehvad.¹²⁶ Järgmises numbris jätkas J. Prümmel sama teemaga, tutvustades uuendusi matemaatika õpetamisel teistes riikides. Näiteks tutvustab ta Ameerika Ühendriikides välja töötatud laboratoorset tööviisi koolides, mis on hea näide töökooli õppeviisidest – õpetaja näitab õpilastele konkreetseid asju, õpilased ise saavad katsuda, vormida, joonistada, voolida jne ja lisaks ise katseid teha. Inglismaal pannakse õpitu kohe praktikasse näiteks eelarvet koostades, maamõõtmiskatseid tehes, majaplaane joonestades jne. Selline õppeviis äratav õpilastes huvi ning eluga seotud ülesannetega on neil lihtsam edukalt

¹¹⁹ Pärast nimede eestistamist Gustav Vilbaste.

¹²⁰ Vilber, Gustav. Taimede tundmaõppimise võimalustest ja tarvidustest. – Kasvatus, 1929, nr. 1, lk. 8-10.

¹²¹ Janson, Aleksei. Õpikäik Tallinna. – Kasvatus, 1935, nr. 4, lk. 174-180.

¹²² Lange, Aleksander. Kooli aiad. – Kasvatus, 1923, nr. 9, lk. 284-290.

¹²³ Port, Jaan. Kooliaedade ülesanded ja korraldus. – Kasvatus, 1930, nr. 6, lk. 280-289.

¹²⁴ Murdmaa, Enn. Kooliaedadest. – Kasvatus, 1939, nr. 8, lk. 333-336.

¹²⁵ Kõiva, Hans. Kooliaedade rakendamise õppetöös. – Kasvatus, 1938, nr. 5, lk. 236-

¹²⁶ Prümmel, Joosep. Matemaatika õpetamise uuendusvoolud. – Kasvatus, 1920, 2. aastakäik 4. vihik, lk. 111-113.

hakkama saada.¹²⁷ Matemaatika õpetamisest kirjutas hiljem ka koolitegelane Hugo Summer juhtides tähelepanu sellele, et koolis õpitud matemaatikat läheb harva tegelikus elus sellisel määral vaja. Ta arvas, et matemaatika õpetamine on liiga kinni süsteemis ja tähelepanu ei pöörata elulistele vajadustele.¹²⁸

Rohkem näiteid esitati töökooli meetodite kasutamise kohta loodusõpetuses, maateaduses, ajaloos ning füüsikas. Näpunäited võisid olla üsna üldised, aga oli ka palju väga konkreetseid soovitusi töökooli võtete kasutamiseks tundides. E. Martinson osundas, et algteadmised loodusõpetuses peavad õpilased saama „üleelamistest, vaatlustest“.¹²⁹ Samuti pooldati tundide korraldamist vabas looduses, kus oleks võimalik tundide ilmestamiseks otse loodusest näiteid tuua.¹³⁰ Hilisem Tallinna Poeglaste Kommertsgümnaasiumi direktor Otto Johannes Kiesel soovitas loodusõpetust paremini näitlikustada „loodusteaduslise muuseumi“ loomisega.¹³¹ Boris Rea tutvustas loodusõpetuse õpetamist talvise lindude toitmise abil.¹³²

Geograaf ning õpetaja Jakob Kents tõi välja, et maateaduses on eriti oluline roll näitlikel õppevahenditel. Lisaks põhilistele õppevahenditele nagu gloobus, seinakaart ja selgitavad pildid, oleks vaja koolidesse rajada ka maateaduse kabinetid ja muuseumid.¹³³ Samal teemal kirjutas ka David Koppel, kes leidis, et tuleb „/.../looduse klassi tuua nii palju kui seda töö käik vajab.“¹³⁴ August Tõllasepp soovitas koolis läbi viia ka meteoroloogilisi vaatlusi,¹³⁵ ning J. Rumma selgitas võimalusi, kuidas õpilased saavad arve maateaduses näitlikult esitada, nii et tekiks parem võrdlusmoment.¹³⁶

Ajalootunnis soovitati õpilastele näidata vanu töö- ja ehteasju, relvi, juhtida tähelepanu maalinnadele, kalmudele, ohvrikohtadele, lossidele, kirikutele; kasutada etnograafilisi

¹²⁷ Prümmel, Joosep. Matemaatika õpetamise uuendusvoolud. – Kasvatus, 1920, nr. 5, lk. 135-141.

¹²⁸ Summer, Hugo. Matemaatika ja tegelik elu, 1926, nr. 6, lk. 177-178.

¹²⁹ Martinson, Ernst. Ühtluskool. – Kasvatus, 1920, nr. 4, lk. 102.

¹³⁰ Mölder, Karl. Looduses antavate tundide meetodist ja psühholoogiast. – Kasvatus, 1929, nr. 7, lk. 332-335.

¹³¹ Kiesel, Otto Johannes. Kooli loodusteadusline muuseum. – Kasvatus, 1920, nr. 10, lk. 300-301.

Kiesel, Otto Johannes. Kooli loodusteadusline muuseum. (Lõpp). – Kasvatus, 1920, nr. 19-20, lk. 521-523.

¹³² Rea, Boris. Lindude talvise toitmise kasvatuslik väärtus. – Kasvatus, 1938, nr. 9, lk. 444-450.

¹³³ Kents, Jakob. Maateaduse õpiabinõudest. – Kasvatus, 1921, nr. 3, lk. 35-38.

¹³⁴ Koppel, David. Maateaduse õppeabinõud. – Kasvatus, 1923, nr. 6, lk. 170-175.

¹³⁵ Tõllasepp, August. Meteoroloogilised vaatlused. – Kasvatus, 1923, nr. 7, lk. 216-217.

¹³⁶ Rumma, Jaan. Arvud maateaduse õpetuses. – Kasvatus, 1925, nr. 6, lk. 161-164. Rumma, Jaan. Arvud maateaduse õpetuses. – Kasvatus, 1925, nr. 6, lk. 203-206.

kogusid. Samuti anti nõu külastada muuseume, korraldada ekskursioone, kasutada tundides näitlikke materjale (pildid, tabelid jms).¹³⁷ Arheoloog Harri Moora lisas nimekirja veel olulistena raamatuillustratsioonid, tabelid seintel.¹³⁸ Ants Udras keskendus sellele, kuidas näitlustada aega ajajoone abil, sest õpilastele on ajalootundides kõige keerulisemaks aja ja perspektiivitunne.¹³⁹

Õpetaja ja haridustegelane Juhan Lang pooldas laboratoorset õppeviisi. Kirjutades füüsika õpetamisest rahvakoolides, arutles ta, et nii füüsika kui teiste loodusainete puhul on eriti oluline õpilase enda tegevus õppimisel (näiteks katsete tegemine, vaatlused). Laboratoorse meetodi puhul teeksid kõik klassi õpilased ühel ajal katseid. Õpetaja rolliks jääks üldine töö juhtimine ja kokkuvõtete tegemisele kaasaaitamine.¹⁴⁰ Viktor Erlemann lisas, et füüsika püüab õpetada iseseisvat vaatlemist ja kriitilist mõtlemist. Õpilane ise peab nähtusi vaatlema ja leidma neile seletusi.¹⁴¹ Samuti pidas ta oluliseks korralike aparaatidega varustatud füüsikakabineti olemasolu, sest tuleks õpetust reaalselt demonstreerida.¹⁴² M. Janson poolt ilmunud artikliseerias õpetati õpetajaid ise katseriistu nagu grammofon, päevapildi aparaat (fotoaparaat), piirituslamp, Segneri ratas (niisutussüsteem), õhupump, veepumpa, statiivi valmistama.¹⁴³

Selgus, et töökooli meetodeid saab kasutada ka lasteaias. P. Irmak selgitas Inglise-Balti laevaehituse tehase juurde loodud lasteaia töökava. Päeva alustasid lapsed korrapidamistöödega (loomade ja taimede eest hoolitsemine, lauakatmine). Hommikul tegeldi veel mängimise, laulmise ja võimlemisega. Seejärel toimus õppetöö – esiteks andis õpetaja

¹³⁷ M., H. Mõnest päätükist, mida peaks enam rõhutama kodumaa ajaloo õpetamisel. – Kasvatus, 1923, nr. 3, lk. 90-92.

¹³⁸ Moora, Harri. Kodumaa ajalooõpetus ja eelajaloolised mälestusmärgid. – Kasvatus, 1924, nr. 3, lk. 77-78.

¹³⁹ Udras, Ants. Mõtteid ja võtteid ajalooõpetuse näitlikustamiseks. – Kasvatus, 1935, nr. 4, lk. 180-184. Udras, Ants. Mõtteid ja võtteid ajalooõpetuse näitlikustamiseks. – Kasvatus, 1935, nr. 7, lk. 333-339.

¹⁴⁰ Lang, Juhan. Füüsika õpetamisest rahvakoolis. – Kasvatus, 1920, 2. aastakäik 7. vihk, lk. 206-207.

¹⁴¹ Erlemann, Viktor. Füüsika üldhariduslikus keskkoolis. – Kasvatus 1924, nr. 11, lk. 325-326.

¹⁴² Erlemann, Viktor. Füüsika üldhariduslikus keskkoolis. – Kasvatus, 1924, nr. 12, lk. 364-366.

¹⁴³ Janson, M. Omatehtud katseriistad. – Kasvatus, 1925, nr. 1, lk. 26-27. Janson, M. Omatehtud katseriistad. – Kasvatus, 1925, nr. 2, lk. 57-60. Janson, M. Omatehtud katseriistad. – Kasvatus, 1925, nr. 3, lk. 80-85. Janson, M. Omatehtud katseriistad. – Kasvatus, 1925, nr. 4, lk. 117-119. Janson, M. Omatehtud katseriistad. – Kasvatus, 1925, nr. 5, lk. 154-156. Janson, M. Omatehtud katseriistad. – Kasvatus, 1925, nr. 6, lk. 180-184. Janson, M. Omatehtud katseriistad. – Kasvatus, 1925, nr. 7, lk. 212-215. Janson, M. Omatehtud katseriistad. – Kasvatus, 1925, nr. 8, lk. 249-254. Janson, M. Omatehtud katseriistad. – Kasvatus, 1925, nr. 9, lk. 279-284. Janson, M. Omatehtud katseriistad. – Kasvatus, 1925, nr. 12, lk. 363-365.

seletusi või jutustas loo, seejärel toimus iseseisev loovtöö. Hiljem mindi jalutama, mängiti pallimänge. Pärast uinakut (kell 13–14) hakati õppima laule ja luuletusi. Seejärel võisid lapsed tegeleda õmbustööga, valmistada mänguasju jne.¹⁴⁴

„Kasvatuses“ avaldati mitmeid artikleid, mis pöörasid tähelepanu töökooli kitsaskohtadele. 1921. aastal maateaduse õppematerjalidest rääkivas artiklis tunnistab Jakob Kents, et koolides ollakse tööprintsibi rakendamisest üsna kaugel.¹⁴⁵ Probleemidena töökooli rakendamisel toodi välja õppekavade ülepaisutatud mahtu. Töökooli meetoditega ei suudeta neid läbi töötada.¹⁴⁶ Ernst Rungi rõhutas, et raskustel töökooli elluviimisel on ka psühholoogilisi põhjused. Vanemad ei soosivat ega austavat füüsilist tööd.¹⁴⁷

Töökooli probleemiks peeti ka seda, et õpilaste töötegemisele kulub enamus ajast ja õppetüki sisuni ei jõutagi. Näiteks ajalootunnis, mille teemaks peaks olema egiptlaste kombed, usk ja teadus, tegeletakse terve tunni jooksul püramiidi mõiste selgitamisega – näidatakse pilti, lastakse see vihikusse joonistada, tehakse joonis tahvlile koos läbilõikega, mille õpilased vihikusse kopeerivad, võrreldakse selle suurust kirikutega.¹⁴⁸ Samuti kritiseeriti koolis tehtavat tööd. Õpetaja Jüri Uustalu kaebas, et töö, mida koolis kasutatakse ei valmista õpilasi siiski ette tööks, mida on vaja hiljem täiskasvanuna teha. Töö, mida tehakse on liiga lihtne ja lõbus ning sealjuures ei nõuta kiirust.¹⁴⁹

3.3 Isetegevus ja individuaalne tööviis

„Kasvatuses“ tuli õppetöö individualiseerimisest esmakordselt juttu 1920. aastal artiklis „Vaba kooli põhijooned“. Seal selgitatakse õppeviisi, mille puhul õppetöö programm töötatakse välja lapse iseloomu arvestavalt. Õpilane saab valida endale sobilikud õppeained, kohustuslikke aineid ei ole.¹⁵⁰ Nimetatud artikkel jäi tol korral üksikarvamuseks. Alles 1930. aastate alguses kerkis esile isetegevust ning individuaalse õppetöö põhimõtteid propageerinud

¹⁴⁴ Irmak, P. Töökooli põhimõttel sissesäetud 8-tunniline lasteaed. – Kasvatus, 1923, nr. 6, lk. 184-187.

¹⁴⁵ Kents, Jakob. Maateaduse õpiabinõudest. – Kasvatus, 1921, nr. 3, lk. 35-38.

¹⁴⁶ Brüller, Christian. Algkoolide õppekavad. – Kasvatus, 1923, nr. 7, lk. 201-208.

¹⁴⁷ Rungi, Ernst. Töökooli ellu viimas. – Kasvatus, 1926, nr. 9, lk. 265-267.

¹⁴⁸ Dioogenes. Ajalugu ja „katapult“. – Kasvatus, 1926, nr. 10, lk. 291-293.

¹⁴⁹ Uustalu, Jüri. Kool ja elu. – Kasvatus 1930, nr. 7, lk. 235-236.

¹⁵⁰ Vaba kooli põhijooned. P. F. Kanterevi järele H. Summer. – Kasvatus, 1920, nr. 13-16, lk. 407-413.

suund kooliuuendusliikumises. Õpilaste isetegevusele ja individuaalse töö juurde suunamise nõue ei tekkinud iseenesest. Sellel kooliuuendusliikumise ideel oli olemas ajalooline taust ja edasikandjad.

Individuaalse ja iseseisva töö põhiline tutvustaja „Kasvatuses“ oli J. Käis. Esimene teemaga seotud artikkel ilmus temalt 1928. aastal, mil ta kirjutas daltonplaani¹⁵¹ kasutamisest ning analüüsis selle puuduseid ja voorusi. Artiklis andis ta ülevaate daltonplaani metoodika kujunemisest ja kirjeldas selle järgi töötamisvõimalusi. See ameerika pedagoogi, naisliikumise tegelase Helen Pankhursti¹⁵² loodud töö- ja kasvatusviis nägi ette aineõpetuses ainenurkade või –ruumide rajamist, mis on varustatud selle aine õppimise jaoks vajalike vahenditega. Õpetaja kohuseks on koostada õpilastele nädala või kuu pikkuse perioodi jaoks kolmeks raskusastmeks eristuvad tööjuhised erinevates ainetes. Õpilased, kes saavad ise iga aine kohta sobiva raskusastmega tööjuhised valida, sooritavad õppetöö iseseisvalt. Lisaks individuaalsele tööle toimuvad usuõpetuses, laulmises, võimlemises ja võõrkeeltes tavalised klassitunnid.¹⁵³

1930. aastal pöördus daltonplaanide temaatika juurde ka A. Pedussaar. Ka tema andis oma artiklis „Dalton-plaan“ ülevaate daltonplaani kasutamise põhijoontest. Daltonplaan oli konkreetne meetod individuaalse töö korraldamiseks klassis. Pedussaare artiklist selgub, et daltonplaani metoodika ei jätnud õpilast oma ülesannetega siiski täiesti üksi. Selle metoodika järgi olid töötubades juhendajad, kes vajaduse korral õpilast abistavad.¹⁵⁴ Olgu lisatud, et sellest metoodikast tuttavad juhised said hiljemgi populaarseks individuaalõppes (nimetati siis tööjuhatusteks).

1929. aastal ilmus J. Käisilt artikkel pealkirjaga „Individuaalne tööviis – uus tähtis probleem koolitöös“, milles ta tõi välja, et kasvatus- ja õppetöö peaks õpilastele võimaldama enam „nende võimete ja huvid kohast iseseisvat, individuaalset tööd“. Käisi järgi võimaldab see õpilasel vabaneda „klassi keskmise nivoo tasandavast mõjust“. Tema artikkel vaatles individuaalse töö põhimõtet juba laiemas tähenduses. Ta leidis, et koolid tuleks ümber korraldada vastavalt individuaalse töö põhimõttele, mis võimaldaks õpilastel teha nende

¹⁵¹ Daltonplaan, õppetöövorm, mis paneb rõhku õpilase iseseisvale tööle.

¹⁵² Helen Plankhurst (1887– 1973), USA pedagoog, alternatiivse daltoni koolisüsteemi rajaja (1919).

¹⁵³ Käis, Johannes. Kooliuuendusest Dalton-kava alusel. – Kasvatus, 1928, nr. 5, lk. 225-235.

¹⁵⁴ Pedussaar, A. Dalton-plaan. – Kasvatus, 1930, nr. 5, lk. 223-226

huvidele ja võimetele vastavat iseseisvat ning individuaalset tööd.¹⁵⁵ Ometi läks veel kaks aastat, enne kui artiklid individuaalsest õppetööst „Kasvatuses“ regulaarsemalt ilmuma hakkasid.

Sellele teemale hakati „Kasvatuse“ veergudel enam tähelepanu pöörama pärast seda, kui J. Käisilt 1931. aastal ilmus järjepanu neli artiklit individuaalse töö metoodikast ja selle teostamise küsimusest kooliuuendustöös. Esimeses artiklis andis ta üsna detailse ülevaate individuaalse tööviisi taotlustest, põhihoontest ning korraldusest. Artiklis on markeeritud selle tööviisi neli põhihoont: 1) õpilased töötavad omas tempos iseseisvalt oma huvide ja võimete kohaselt; 2) õpilased valivad võimaluse korral endale ise ülesanded; 3) õpilased kasutavad aega otstarbekohaselt; 4) koolitöö arendab õpilaste vastutustunnet.¹⁵⁶

J. Käis selgitas töömeetodi kasutamist lähemalt. Tööjuhendi (nimetab tööjuhatusteks) alusel korraldatud töö vormistatakse kokkuvõtete, tabelite, vastuste, skeemide jms moel. Pärast seda, kui õpetaja on mustandid üle vaadanud kirjutavad õpilased need puhta brošüürina¹⁵⁷ ümber. Individuaalset tööd on võimalik teostada erinevatel viisidel: 1) töötamine ühisteemal, st kogu klass korraga samal teemal, aga igaüks individuaalselt; 2) töötamine töörühmades, igal rühmal on erinevad teemad; 3) töötamine iseseisvates töörühmades (st kogu klassil sama teema); 4) vaba töö valik, õpilane ise valib teema; 5) töötamine klasside vahelistes töörühmades.¹⁵⁸

Kui varasemad individuaalset õppetöö metoodikat puudutavad kirjatööd jäid enamasti teoretiseerivaiks, siis J. Käis tõi konkreetseid näiteid tööjuhisest keeleõpetuses järgmises kolmes artiklis.¹⁵⁹ J. Käis rõhutas, et tööjuhiste peamised rakendusala on loodusõpetus ja maateadus, aga ka ajalugu, kirjandus ja teised õppeained alates 4. õppeaastast.¹⁶⁰ J. Käisi näited ei jäänud ajakirjas ainsataks. Loodusõpetuse ja maateaduse näiteid tõi tõesti ka teised õpetajad. Näiteks 1932. aasta esimese numbri kooliuuendusnurgas ilmus näide loodusõpetuse

¹⁵⁵ Käis, Johannes. Individuaalne tööviis – uus tähtis probleem koolitöös. – Kasvatus, 1929, nr. 8, lk. 353-363.

¹⁵⁶ Käis, Johannes. Individuaalne tööviis ja selle teostamine kooliuuendustöös. – Kasvatus, 1931, nr. 6, lk. 257-269.

¹⁵⁷ Puhas brošüür, selle all mõtleb artikli autor puhtalt ümberkirjutamist ilmselt eraldi kausta või vihikusse.

¹⁵⁸ Käis, Johannes. Individuaalne tööviis ja selle teostamine kooliuuendustöös. – Kasvatus, 1931, nr. 6, lk. 257-269.

¹⁵⁹ Käis, Johannes. Individuaalne tööviis ja selle teostamine kooliuuendustöös. – Kasvatus, 1931, nr. 8, lk. 353-361. Käis, Johannes. Individuaalne tööviis ja selle teostamine kooliuuendustöös. – Kasvatus, 1931, nr. 9, lk. 401-411. Käis, Joh. Individuaalne tööviis ja selle teostamine kooliuuendustöös. 1931, nr. 10, lk. 451-459.

¹⁶⁰ Käis, Johannes. Kooliuuendustöö pedagoogilisel näitusel. – Kasvatus, 1936, nr. 5, lk. 222-231.

tööjuhisest.¹⁶¹ Samal aastal ilmus ajakirjas veel mitu näidet loodusõpetuse tundide kohta¹⁶² ning Toomas Adamsoni¹⁶³ koostatud tööjuhatus¹⁶⁴ ajaloo¹⁶⁵ kohta, millest üks oli mõeldud olulisematest leiutistest õppimiseks:

Suured leiud ja avastised.

Tööjuhatus nr. 25.

Lugemiseks: J. Adamson V – lk. 150-155.

Asson ja Möller, V – lk. 180-183.

Sitska I – lk. 150-162

Jakob Tamme „Lugulaulud“ – lk. 429.

Vaatlemiseks: Seinakaart (poolkerad) ja atlased. Pildid raamatuis.

Seinapiltidest: püssirohu leiutamine. Trükikunsti leiutamine. Kolumbuse maabumine Ameerikas.

Nimeta XIV-XV sajandi tähtsamaid leiutisi ja seleta lühidalt, missugune tähtsus neil oli.

Missuguseid sihte taotlesid humanistid?

Jälgi kaardil India veeteid, nimeta selle avastajaid ja seleta, missugune tähtsus oli India veetee avastamisel?

Jälgi kaardil Kolumbuse teekonda Uus-ilma. Missuguste raskustega oli tal tegemist Ameerika avastamisel?

Missugune tähtsus oli Ameerika avastamisel Euroopa rahvaste elus?

Kirjelda lühidalt mõnd seina- või raamatupilti.

Koosta küsimusi

1. õppetund

J. Käis tõi ka näiteid individuaalse tööviisi kasutamisest 3. õppeaasta üldõpetuse puhul.¹⁶⁶ Kirjeldati ka üldisemalt individuaalse tööviisi põhimõttel õpetamist füüsikas¹⁶⁷ ja

¹⁶¹ Tööjuhatusi loodusõpetuses P. ühiskümnaasiumi 1. klassis. – Kasvatus, 1932, nr. 1, lk. 23-24.

¹⁶² Käis, Johannes. Tööjuhatuse näide loodusõpetusest. – Kasvatus, 1932, nr. 8, lk. 352-355. Taba, Rudolf. Näide individuaalsest tööst ja selle rakendusest. – Kasvatus, 1932, nr. 8, lk. 353-355.

¹⁶³ Pärast nimede eestistamist Toomas Algma.

¹⁶⁴ Adamson, Toomas. Tööjuhatusi ajaloos: algkooli V õppeaastale individuaalseks töötamiseks. Tartu, Loodus, 1931.

¹⁶⁵ Käis, Johannes. Individuaalne tööviis ajalooõpetuses. – Kasvatus, 1932, nr. 5, lk. 223-228.

maateaduses. Valter Horn selgitas miks ta hakkas kasutama individuaalset tööviisi. Tema artiklist selgub selle meetodi vajalikkus liitklasside õpetamise puhul, kus vanematel õpilastel liigse kordamise pärast võib tekkida huvilangus.¹⁶⁸

Võib kinnitada, et 1932. aastal ilmus „Kasvatuse“ veergudel hea hulk praktilisi näiteid. Tõsi küll, enamuse sellel teemal kirjutatud artikleist pärinesid J. Käisi sulest. Sel viisil innustas „Kasvatus“ pedagooge rakendama koolis individuaalset õppevormi. Ka järgnevatel aastatel jagati selles ajakirjas õpetusi individuaalsest õppevormist ajaloos,¹⁶⁹ emakeeles,¹⁷⁰ füüsikas,¹⁷¹ toodi näiteid mõne kitsama teema käsitlemiseks nagu näiteks Itaalia-Abessiinia (Etioopia) sõda.¹⁷²

1935. aastal pöördus J. Käis „Kasvatuse“ veergudel individuaalse tööviisi põhiküsimuse käsitlemise juurde tagasi. Ilmusid järjekordsed ülevaatlilikud artiklid sellest tööviisist, milles ta analüüsis n-õ vana kooli õpetamismeetodite puudusi, kirjeldas individuaalset tööviisi, tööjuhatause metoodikat¹⁷³ ning töökorraldust klassis individuaalse tööviisi kasutamisel. Samuti vastas ta ikka ja jälle korduma kippunud küsimustele individuaalse tööviisi kohta. Huvi pakkusid küsimused, kas õppekava jõutakse selle tööviisi abil läbi töötada, kas ei teki distsipliiniprobleeme jne.¹⁷⁴

12.-16. juunil 1933 Tallinnas toimunud Eesti-Soome õpetajatepäevadel kõneles J. Käis individuaalse tööviisi taustast. Ettekande „Kasvatuses“ ilmunud tekstist selgub, et tema arvamuse järgi haakub isetegevusprintsip laiema individuaalsuse põhimõttega. Ta tõi esile, et „/.../ õpilase individuaalsed võimed ja kalduvused on õppetöös otsustava tähtsusega: ainult

¹⁶⁶ Käis, Johannes. Individuaalse tööviisi kasutamine üldõpetuses. – Kasvatus, 1932, nr. 4, lk. 171-175.

¹⁶⁷ Stamm, H. Kuidas töötame individuaalse tööviisi põhimõtteil füüsikas. – Kasvatus, 1932, nr. 3, lk. 121-125. Stamm, H. Kuidas töötame individuaalse tööviisi põhimõtteil füüsikas. – Kasvatus, 1933, nr. 2, lk. 79-81.

¹⁶⁸ Horn, Valter. Kuidas algasin tööd maateaduse alal 5.-6. klassis. – Kasvatus, 1932, nr. 10, lk. 454-459. Horn, Valter. Kuidas algasin tööd maateaduse alal 5.-6. klassis. – Kasvatus, 1933, nr. 3, lk. 133-134.

¹⁶⁹ Ortlich, Victor. Ajaloo õpetamisest 4. õppeaastal. – Kasvatus, 1934, nr. 4, lk. 187-192.

¹⁷⁰ Šmidt, A. Esimesi tööjuhatusi keeleõpetuses (7. õppeaasta). – Kasvatus, 1935, nr. 4, lk. 184-185; Lillmaa, Johannes. Õigekirja õpetamisest ja individuaalgrammatikast. – Kasvatus, 1937, nr. 7, lk. 440-449.

¹⁷¹ Lillmaa, Johannes. Näide tööst tööjuhatause abil. – Kasvatus, 1937, nr. 2, lk. 115-118.

¹⁷² Rea, Boris. Itaalia-Abessiinia sõja kajastusi jooksvas õppetöös. – Kasvatus, 1936, nr. 3, lk. 134-135.

¹⁷³ Käis, Johannes. Individuaalse tööviisi põhijooned. – Kasvatus, 1935, nr. 1, lk. 25-35.

¹⁷⁴ Käis, Johannes. Individuaalse tööviisi põhijooned. – Kasvatus, 1935, nr. 2, lk. 74-83.

siis, kui õpetus on kohandatud õpilase vaimuannetega, muutuvad haridusained õpilase sisemiseks, elavaks jõuks.“ Samuti rõhutas J. Käis, et individuaalsus ei tähenda sotsiaalse kasvatusenõuete eiramist, individuaalne tööviis peab ühinema sotsiaalsuse põhimõttega.¹⁷⁵ Ka hilisemas artiklis kinnitas ta, et individualiseerimine ei tähenda kollektiivse töö tõrjumist koolist. Ta tunnistas, et kollektiivsel tööol on rida eeliseid individuaalse ees: mõttevahetused, keele arenemine, ühtsuse tundmine, sagedam kontakt õpetajaga.¹⁷⁶

Kui praktiliste näpunäidete jagajaid oli mitmeid, siis esialgu „Kasvatuse“ veergudel individuaalse tööviisi idee üle arutlejaid oli väga vähe. J. Käisi kõrval arendas teemat õpetaja Ants Schmidt,¹⁷⁷ kes tööjuhendite koostamist õpetavas artiklis leidis, et nende kasutamine on palju levinum kui arvata osatakse. Õpetajad on neid ennagi enese teadmata andnud suuliselt või kirjutanud tahvlile, vahel jaganud õpilastele ka trükitult.¹⁷⁸ Hiljem ilmus individuaalse töö põhimõtteid selgitavaid artikleid Boris Realt¹⁷⁹ ning Arvo Jääskeläinelt. Viimase artiklis rõhutati, et individuaalne tööviis tagab paremad kasvatustulemused. See annab kogemusi, arendab iseseisvust.¹⁸⁰ Samuti kirjutas individuaalsest tööst üldisemas plaanis Albin Näätänen. Ta rõhutas, et on ebaloomulik sundida tegutsemise järele igatsevaid lapsi vaikselt ja tegevusetult laua taga istuma ja õpetajat kuulama. „Kui selle asemel korraldatakse koolitöö selliseks, kus too lapse loomulik tegevushimu saaks oma õigused, siis koolitöö muutuks lapsele meeldivaks tegevuseks ja ta tunneks end koolis koduselt.“¹⁸¹

Koolitöös individuaalset tööviisi puudutavatele üldisemat laadi artiklitele lisaks avaldati ajakirjas suuniseid individuaalse tööviisi läbiviimiseks ja õpilaste teadlikkuse arendamiseks, seda mõnel konkreetsel teemal. Esimene selle suunaline kirjutis ilmus 1929. aastal Aleksander Elango sulest. Samal aastal Viini Ülikoolis end täiendama asunud pedagoogikateadlane vaatles isetegevust seoses karskusliikumisega. Ta leidis, et noorte „iseseisvustungi juhtimine

¹⁷⁵ Käis, Johannes. Individuaalsuse- ja sotsiaalsusepõhimõtte õppetöös. – Kasvatus, 1935, nr. 5-6, lk. 252-257.

¹⁷⁶ Käis, Johannes. Kooliuuendustöö isiksuse arendamise ja sotsiaalse kasvatusenõuete teenistuses. – Kasvatus, 1938, nr. 2, lk. 92-99.

¹⁷⁷ Pärast nimede eestistamist Ants Selmet.

¹⁷⁸ Schmidt, Ants. Tööjuhendite koostamisest. – Kasvatus, 1932, nr. 1, lk. 14-16.

¹⁷⁹ Rea, Boris. Kas meie kooliuuendustöö moeelement? – Kasvatus, 1935, nr. 8, lk. 364-371.

¹⁸⁰ Jääskeläinen, Arvo. Individuaalne õpetus – ühiskondlik kasvatus. – Kasvatus, 1937, nr. 10, lk. 609-614.

¹⁸¹ Näätänen, Albin. Uue kooli tööviise. – Kasvatus, 1938, nr. 3, lk. 142-150.

karskuslale“ suunab noorte protestivaimu „hädaohutule alale, hoitakse ära tema kaldumine äärmusisse, teistesse fanaatilistesse liikumistesse“. ¹⁸²

Õpilaste eneseteadlikkuse hindamist märkisid artiklid õpilaste iseseisvusest seoses õpilaste omavalitsusega. J. Käisi artiklist selgub, et lisaks õppetöö korraldamisele saab isetegevust kasutada kasvatustöös. Õpilaste omavalitsuses harjuvad lapsed tegutsema ühiskonna liikmetena. Jällegi jagatati praktilisi nõuandeid. J. Käis tutvustas Võru Õpetajate Seminari õpilaste omavalitsuse (nimetab õpilaspereks) väljakujunemist ja põhikirja, andis samas õpilaste omavalitsuse kohta korralduslikke nõuandeid. Ta andis soovitusi, et iga kool peaks ise välja töötama õpilasmavalitsuse skeemi. Enne valimisi tuleks õpilasi selleks ette valmistada. Seda saab läbi viia kodanikuõpetuse tundides (sh kooli direktori esinemine õpilastele) ning külaskäikudega ametiasustustesse. ¹⁸³

Pikemalt selgitaski individuaalse töövormi kasutuselevõttu maakoolis õpetaja Albert Ivask ¹⁸⁴ „Kasvatuses“ ilmunud artiklis. Ta kirjeldas koolis sisse seatud õpilasmavalitsusest, st õpilased valisid klassivanema ja abid, õpilaskonna õpilasvanema, raamatukoguhoidjad, kantseleivanema, riiehoiu vanema, mängudevanema. Isetegevuse põhimõttel korraldati õpilaste poolt erinevaid üritusi ja pidusid, valmistati ette kontserte, luuleõhtuid, näitemänge. Samuti jagas õpetaja Ivask oma kogemusi ning näpunäiteid individuaalse töö võtete kasutamise kohta emakeeles, matemaatikas, loodusõpetuses, maateaduses, ajaloos, võimlemises, tööõpetuses, laulmises ning usuõpetuses. ¹⁸⁵ Samasse rubriiki kuulus ka ka H. Summeri sooviv sõnavõtt täienduskoolides õpilaste omaalgatuse korras õpetamise kohta. Ühe näitena nendes koolides tõi Summer esile n-ö „vabatöö toimkondades“, st toimkonnad korraldaksid ise oma tööd vastavalt õpivajadusele. ¹⁸⁶

1933. aasta lõpul analüüsis J. Käis õpilaste omakontrolli tööprintsipi – õpilane kontrollib ise oma töö õigsust. Sellel on mitu positiivset külge. Esiteks ei tunne selle meetodi puhul õpilane

¹⁸² Elango, Aleksander. Noorsoo isetegeva osavõtu tähtsus, piirid ja võimalused karskuskasvatustöös. – Kasvatus, 1929, nr. 2, lk. 49-56.

¹⁸³ Käis, Johannes. Isetegevus kasvatuses. Õpilaste omavalitsused. – Kasvatus, 1930, nr. 1, lk. 1-7.

¹⁸⁴ Albert Ivask (1906–1995), Võrumaa koolimees, artiklis avaldatud kogemused tõenäoliselt Adiste algkoolist, mille juhatajaks oli 1929-1940. Varem töötas Karilatsi ja Tsolgo algkooli juhatajana. – Eesti ajakirjanduse analüütiline bibliograafia [<http://www2.kirmus.ee/biblioserver/>] Külastatud 06.05.2013.

¹⁸⁵ Ivask, A. Individuaalse tööviisi paremusi. – Kasvatus, 1934, nr. 5, lk. 241-249.

¹⁸⁶ Summer, Hugo. Ühepäevane täienduskool. – Kasvatus, 1930, nr. 3, lk. 110-112.

hirmu kontrollimise ees, teiseks õpitakse nii „kasutama kättesaadavaid vahendeid töö paranduseks ja viimistluseks“ ning kolmandaks õpitakse oma tööd kriitiliselt vaatlema.¹⁸⁷ Erinevaid individuaalse töö võtteid koolis analüüsisid Aleksander Kurvits¹⁸⁸ ja Boris Rea. Pedagoog A. Kurvits lahkas õpilaste isetegemise suunamist kooliajalehe asutamise ja võimalusi kaastöö näol. Kurvits soovitas, et kooliajalehe võiksid kaastööd teha siiski vaid sellest huvitatud õpilased.¹⁸⁹ Boris Rea võttis vaatluse alla õpilastevahelise arutelu (n-õ õppejutt) soodustamise ja õpetaja rolli arutelu juhtimisel. „/.../õppejuttu kasutatakse ühenduses individuaalse tööga, selles sünteesitakse individuaalsed teadmised, kogemused või arvamused“. Rea rõhutas arutelu ergutavat ja soodustavat tähtsust individuaalse mõtlemise arendamisel.¹⁹⁰

3.4 Üldõpetus ning kodulugu

Üldõpetuse all mõeldi õppeviisi, mis seob erinevad ained ühe teema all tervikuks. Üldõpetuse üheks rakenduseks koolides sai kodulugu. Hea definitsiooni üldõpetusele on andnud J. Käis. Ta määratles üldõpetuse mõiste järgmistelt: „kui kogu õpetus *algastmel* moodustab sisemiselt, psühholoogiliselt *terviku*, kus ei ole enam 10-15 õppeainet, vaid psühholoogiliselt ühtlane, terviklikuline tegevus, mis suudab arendada lapse kalduvusi ja huvisid“. ¹⁹¹

Vajadust üldõpetuse järgi põhjendas õpetaja Aleksander Jakson sellega, et lapse mõttemaailm erineb väga palju täiskasvanu omast. Koolitöö n-õ vanas koolis oli aga kujundatud täiskasvanu poolt temale sobivaks. A. Jakson leiab, et üldõpetus (nimetab ühtlaseks õpetuseks) valmistab õpilasi kõige paremini ette edaspidisele õppimisele.¹⁹² Vanale koolile vastandas end ka haridustegelane Christian Brüller, kes selgitas, et paljude erinevate ainete õpetamine toob kaasa „lapse isiku ühtlase arengu killustamise“. ¹⁹³

Ka J. Käis on 1930. aastate lõpul välja toonud, et üldõpetus vastab lapse maailmatunnetusele paremini. „Laps tajub ja tunneb oma ümbrust elamustoonilise tervikpildina ja õpetuski tahab

¹⁸⁷ Käis, Johannes. Õpilaste omakontrollist. – Kasvatus, 1933, nr. 8, lk. 371-373.

¹⁸⁸ Aleksander Kurvits (1896– 1958), vabaharidus tegelane, haridusministeeriumi ametnik, jurist.

¹⁸⁹ Kurvits, Aleksander. Kooliajaleht. – Kasvatus, 1934, nr. 3, lk. 115-122.

¹⁹⁰ Rea, Boris. Õppejutt ühenduses individuaalse tööviisiga. – Kasvatus, 1938, nr. 7, lk. 352-364.

¹⁹¹ Käis, Johannes. Huvi on õpetuse eeltingimus. – Kasvatus, 1929, nr. 2, lk. 74-77.

¹⁹² Jakson, Aleksander. Ühtlane õpetus. – Kasvatus, 1922, nr. 22, lk. 357-359.

¹⁹³ Brüller, Christian. Algkoolide õppekavad. – Kasvatus, 1923, nr. 7, lk. 201-208.

kohaneda seesuguse tunnetusviisiga, püüdes üksikuid õppealasid siduda keskse teema, keskse vaatlus- ja mõtlemispunktiga.“¹⁹⁴ Ta kritiseeris ainetesüsteemi esimestes klassides, mis põhjustas õppetöö katkendlikkust. „Normaalselt arenenud inimene ei suuda niiviisi mingit tööd teha, laps aga peab sel teel õppima, kasvama ja end ka elule ette valmistama!“ Esimese sammuna oldi V üleriiklikul õpetajate kongressil otsustatud üle minna klassisüsteemile, kus kõiki aineid õpetab sama õpetaja. Kuna klassisüsteemi sisseviimine oli kujunenud suurte raskustega, ennustas J. Käis ka üldõpetusele üleminekule takistusi.¹⁹⁵

1930. aastatel ilmusid üldõpetuse põhimõtted selgitavad artiklid Boris Realt ja Gustav Reialilt. 1934. aastal ilmunud kahes artiklis tõi B. Rea üldõpetuse olulisemate põhijoontena välja õppetöö koondamise tervikuks ja elu käsitlemise tervikuna, arvestamise laste huvidega, vabaduse andmise õppekava järgimisel, kasulike assotsiatsioonide loomise, aine vastu huvi äratamise. Samuti võimaldavat üldõpetus esikohale tõsta kooli kasvatusliku külge ning aitavat kaasa kodumaa tundmisele ja armastamisele.¹⁹⁶

12.-16. juunil 1935. aastal toimunud Eesti-Soome õpetajapäeval Tallinnas tollase Tartumaa koolinõuniku G. Reiali ettekantud ülevaatliku referaadi äratrükk ilmus sama aasta „Kasvatuse“ augustinumbris. Ta leidis, et kuna laps ei tunne alguses huvi üksikute õppeainete vastu, tuleb teda selles suunas aidata järk-järgult. Selle juures tulebki kasutada üldõpetuse põhimõtteid. Ehkki üldõpetuse all mõistetakse erinevaid asju, ühendab kõiki seisukohti arvamus, mis näeb selle üldise tunnuseks „püüdu korraldada klassitööd ühise tervikuna väljaspool aineõpetuse raame“. G. Reial peab olulisemaks tunnuseks aga „tahet ühtlasena mõjutada ja haarata kogu lapse hinge“.¹⁹⁷

Kodulugu mainis „Kasvatuses“ esimest korda E. Martinson oma „Ühtluskooli“ artiklite seerias. Kodulugu peaks tema sõnul olema nn tsentraalne, „milles peegeldub lapse kõige lähedam ümbruskond ja tema huvide kohane õhkkond.“ Koduloos on ühendatud mängud, laulud, kunst, käsitöö ning ka kirjutamine, lugemine ja arvutamine. Kodulugu peaks silmas

¹⁹⁴ Käis, Johannes. Kooliuuendustöö isiksuse arendamise ja sotsiaalse kasvatuse teenistuses. – Kasvatus, 1938, nr. 2, lk. 92-99.

¹⁹⁵ Käis, Johannes. Üldõpetus algkoolis. – Kasvatus, 1924, nr. 8, lk. 238-241.

¹⁹⁶ Rea, Boris. Kuidas töötada üldõpetuse põhimõttel. – Kasvatus, 1934, nr. 6, lk. 283-294. Rea, Boris. Kuidas töötada üldõpetuse põhimõttel. – Kasvatus, 1934, nr. 7, lk. 329-337.

¹⁹⁷ Reial, Gustav. Üldõpetuse põhimõttelised alused ja teostamise viisid. – Kasvatus, 1935, nr. 5-6, lk. 220-232.

pidama lapse igakülgset arendamist.¹⁹⁸ Samanimelise artikli neljandas osas mainib E. Martinson taas kodulugu kui kandvat keskainet algkoolis. Läbi kogemuste saadud teadmised loovad tema sõnul aluse n-ö kirjatarkusele. „Algkontsentrumi lõpul peab õpilasel olema ülevaade oma ümbrusest ja kodumaast.“¹⁹⁹

Vaatamata sellele, et kodulugu oli juba 1919./1920. kooliaastaks väljaantud õppekavades, tunnistas A. Kurvits 1920. aastal, et õpetajad ei ole koduloo õpetamisega edukalt hakkama saanud. Selle põhjuseks pidas ta õpetajate vähest kompetentsust loodusainete alal, mida koduloos sagedasti käsitleda tuleb. Samuti on paljud õpetajad harjunud tundides palju kasutama raamatut, koduloos aga „/.../ nõutakse, et õpetamise raskuspunkt raamatust lapse isetegewuse äratamise ja kasvatamise peale üle kantaks, et laps kõik omad meeled tegewuses hoiaks ja kõigest, mis tema oma hingega wastu võtnud, wabalt jutustaks, joonistaks, wooliks, kirjutaks jne“.²⁰⁰

Ka õpetaja Jaan Aan tunnistas, et õpetajad pole koduloo õpetamiseks piisavalt hästi valmistunud. Teise probleemina tõi ta välja, et tegelikult pole ka õppeaine veel täpselt välja kujunenud.²⁰¹ Samuti toodi välja, et õpetajatel oli probleeme koduloo tundideks materjali täis saamisega.²⁰² J. Käis leidis, et üldõpetus juurdus Eestis 1920. aastate keskpaigas. Ta arvas, et kui seda mõnes koolis veel ei kasutata, siis seetõttu, et õpetajad on kinni vanas harjumuslikus ainesüsteemis.²⁰³ Kuid ka veel 1928. aastal ei kujunenud koduloo õpetamine veel probleemilt. Koolinõunik Märt Raud leidis, et suurem osa koduloo õpetajatest pole ise ümbruskonnaga tuttavad. Ta tõi välja, et aine õpetamist raskendab seegi, et koduloo õpetajatel pole võimalik kindlale teadusele tugineda, nad peavad ise koduloo-uurijateks olema.²⁰⁴

Hilisemates „Kasvatuse“ numbrites koduloo õpetamise problemaatikale enam nii palju tähelepanu ei pööratud. B. Rea isegi õigustas ja kaitses suuremat tööhulka, mille üldõpetuse põhimõtte kasutamine kaasa toob. 1931. aastal märkas ta, et kooliüendusi liikumises on tekkinud seisak. Rea rõhutas: „Üldõpetus soodustab kahtlemata palju enam kasvatustööd ning

¹⁹⁸ Martinson, Ernst. Ühtluskool. – Kasvatus, 1919, 1. aastakäik 5. vihk, lk. 135.

¹⁹⁹ Martinson, Ernst. Ühtluskool. – Kasvatus, 1920, 2. aastakäik 1. vihk, lk. 4-7.

²⁰⁰ Kurvits, Aleksander. Algkool ja koolikohustus. – Kasvatus, 1920, nr. 11-12, lk. 332-337.

²⁰¹ Aan, Jaan. Omapärase Eesti kooli loomisel. – Kasvatus, 1920, nr. 13-16, lk. 392-400.

²⁰² - T. -. Kas jätkub koduloo tundideks materjaali? – Kasvatus, 1923, nr. 4, lk. 120.

²⁰³ Käis, Johannes. Kooliüendustöö pedagoogilisel näitusel. – Kasvatus, 1936, nr. 5, lk. 222-231.

²⁰⁴ Raud, Märt. Kodu ja tema mineviku tundmaõppimine rahvusliku kasvatuse alusena. – Kasvatus, 1928, nr. 2, lk. 65-68.

muudab ka õppetöö enam elamusküllaseks kui aineõpetus. /.../ ehkki üldõpetus nõuab õpetajalt väga palju tööd, nõuavad seda ka teised uuenduslikud meetodid“.²⁰⁵

„Kasvatuse“ lehekülgedel ilmus palju näpunäiteid üldõpetuse ideede rakendamise kohta. Näiteks Enn Murdmaa selgitab kuidas käsitleda lugemistükki „Ettevaatlik koer“. Alustuseks soovitab ta algetada sõna „ettevaatlik“ tähenduse arutelu, seejärel tuleb loo jutustamine, näidendi lavastamine loo põhjal, sisu jutustamine õpilaste poolt, lugemine raamatust, loost tuttavate asjade joonistamine ja nende nimetuste kirjutamine.²⁰⁶ Üldõpetuse praktilist ellurakendamist tutvustas Adele Oengo-Johanson artikkel Tallinna 12. tütarlaste algkooli kolmanda klassi aastase töökava näitel. Töökava oli koostatud ainete koondamise põhimõttel.²⁰⁷ Seejuures võis üldõpetust rakendada ka vaid osaliselt. J. Käis toob näiteks, et vanemates klassides saab aineid jagada ainerühmadeks. Loodusõpetus, maateadus ja ajalugu moodustavad näiteks reaainete ainerühma.²⁰⁸

Viktor Ordlikult ilmus kooliuuendusnurgas kirjeldus, kuidas käsitleda üldõpetuse põhimõttel teemat kodu liitklassis (1. ja 2. klass). Alustuseks õppejutt, siis emakeeles koduste inimeste ja loomade nimede kirjutamine I klassis, loo lugemine II klassis, lünkharjutus, matemaatikas koduga seotud harjutused, kodumaja joonistamine, laulmises M. Körberi „Kodu“, võimlemises mäng „Koha otsimine“, usuõpetuses tähendussõna „Kadunud poeg“, tööõpetuses kartongist mänguasjad või nukumaja. Enamikke ülesandeid teevad klassid kordamööda.²⁰⁹ Üldteemaks pakuti ka koolikoti korrashoidu. Selgitati, kuidas teemat seletada tööõpetuse, joonistamise, matemaatika, emakeele, võimlemise, laulmise, usuõpetuse ja joonistamise võtmes.²¹⁰ Samuti laevasõitu,²¹¹ kalapüüki²¹², leivaküpsetamist²¹³. J. Käis tõi näiteid õpilastöödest jõulude teemal.²¹⁴

²⁰⁵ Rea, Boris. Mõtteid üldõpetusest. – Kasvatus, 1931, nr. 10, lk. 462-468. Rea, Boris. Mõtteid üldõpetusest.

²⁰⁶ Martinson, E. Katked tööst esimeses klassis. – Kasvatus, 1925, nr. 1, lk. 22-25.

²⁰⁷ Oengo-Johanson, Adele. Töökava algkooli III õppeaastal. – Kasvatus, 1928, nr. 10, lk. 495-507.

²⁰⁸ Käis, Johannes. Õppe- ja kasvatustöö korraldusest Šveitsi rahvakoolides. – Kasvatus, 1929, nr. 2, lk. 63-71.

²⁰⁹ Ordlik, Viktor. Minu kodu. – Kasvatus, 1938, nr. 8, lk. 411-418.

²¹⁰ Rootsi, O. Koolikoti korrashoid. – Kasvatus, 1938, nr. 9, lk. 455-462.

²¹¹ Ordlik, Viktor. Üldõpetuse teemade käsitus. – Kasvatus, 1938, nr. 10, lk. 508-513.

²¹² Ordlik, Viktor. Üldõpetuse teemade käsitus. – Kasvatus, 1939, nr. 2, lk. 70-77.

²¹³ Varik, Koidula. Tiiu aitab emal leiba küpsetada. – Kasvatus, 1939, nr. 6-7, lk. 271-277.

²¹⁴ Käis, Johannes. Jõulud, jõulud! Näiteid teema käsitlest üldõpetuse põhimõttel. – Kasvatus, 1937, nr. 9, lk. 556-556.

Arutleti ka üldõpetuse kasutamise üle vanemas kooliastmes. Kui üldõpetus koduloona esimestel kooliaastatel oli tunnustust leidnud, siis selle kasulikkuse üle vanemate laste õpetamisel, veel vaieldi.²¹⁵ O. J. Kiesel ei pooldanud õppeainete killustatust vanemate õpilaste õpetamise puhul. Ta leidis, et gümnaasiumis ei tohiks õpetada paljusid erinevaid aineid, millest saadakse üksikuid faktiteadmisi. Töökorraldus gümnaasiumis peaks „võimaldama õpilastele läbi elada ja tunda hingeliselt neid väärtusi, mis üks või teine aine pakub“.²¹⁶ J. Käis otsis võimalusi siduda õppeaineid ka keskkoolis (nimetas õppeainete keskustuseks). Ta toob välja neli võimalust selleks. Esiteks „õpetuse tihendus ajas“ (ainetunnid on koondatud mingile perioodile); teiseks „horisontaalne ehk ristlõike-keskustus“ (püütakse siduda erinevate ainete teemasid); kolmandaks „vertikaalne ehk pikilõike-keskustus“ (üldõpetuse põhiteemasid käsitletakse uuesti keskkoolis); neljandaks „vaba üldõpetus“ (õppetöö toimub vastavalt õpilase huvidele, ei järgita ainekava ega ainejaotust).²¹⁷

²¹⁵ Kotkas, M. Kontsentratsiooni vajadusest ja võimalusest õppetöös. – Kasvatus, 1929, nr. 7, lk. 305-309.

²¹⁶ Kiesel, Otto Johannes. Gümnaasium kasvatajana. – Kasvatus, 1929, nr. 4, lk. 152-162.

²¹⁷ Käis, Johannes. Õppeainete keskustus algkooli vanemais klassis. – Kasvatus, 1932, nr. 1, lk. 20-21.

Kokkuvõte

Eesti kooliuuendusliikumise aluseks oli 19. sajandi lõpul alguse saanud reformpedagoogika, mis põhines psühholoogial ning eksperimentaalpedagoogikal. Lapse omaalgatust, leidlikkust, huvi ja iseseisvust esikohale seadnud reformpedagoogika juured ulatuvad aga tagasi Jan Amos Komenský, Jean-Jacques Rousseau ning Johann Heinrich Pestalozzi ideedeni. Reformpedagoogika ideed jõudsid Eestisse 20. sajandi algul Saksamaalt ja Šveitsist, sealsete koolidega tutvumas käinud koolimeeste ning saksakeelse kirjanduse kaudu. Esimeseks reformpedagoogika tutvustajaks peetakse Peeter Põldu, kellelt ilmus 1910. aastal Postimehes artikliseeria „Töökasvatus koolis“.

Eestis tunti reformpedagoogika esindajatest enim John Dewey, Georg M. Kerschensteineri, Friedrich E. H. Gaudigi, Heinrich L. F. Scharrelmanni, Wilhelm A. Lay ning Ellen K. S. Key töid. Nende tööde kaudu tutvuti töökooli, individuaalse töö, üldõpetuse ning demokraatliku kooli ideedega. Eesti kooliuuendusliikumise juhiks tõusis Johannes Käis. Tema kõrval on uuendusteamadega tegelenud ka Peeter Põld, Carl Heinrich Niggol, Mihkel Kampmaa, Jüri Parijõgi, Enn Murdmaa, Adele Oengo-Johanson ning Gustav Reial. Kooliuuendajad pidasid Eesti kooli peamiseks probleemiks passiivsust, töö suunatust n-ö keskmisele õpilasele ja töö terviklikkuse puudumist. Reformpedagoogika ideed levisid õpetajaskonnas tõlkekirjanduse, õpetajate seminaride, käsiraamatute, koosviibimiste, näituste ning ajakirjanduse kaudu.

Esile kerkisid mõned peamised ideed, millele rohkem tähelepanu pöörati. Demokraatliku kooli aluseks sai **ühtluskooliidee**. See tähendas takistusteta üleminekut ühest kooliastmest teise. Ühtluskooli põhimõttel korraldatud koolisüsteem lõi kehvematest oludest ning maalt pärit õpilastele paremad võimalused õppimiseks keskkoolis. Oluliseks uuenduseks oli **töökool**. „Tööna“ mõisteti igasugust õpilase tegevust, millega kaasneb õppimine. „Töö“ võis tähendada ekskursioonidel käimist, katsete tegemist, joonistamist, mängimist, laulmist, lugemist, arvutamist, aiatööd jpm. „**Isetegevuse**“ all mõisteti iseseisvat ning õpilase võimete ja huvidega kohandatud tööd. Isetegevust rakendati **individuaalse tööviisi** abil. See tähendas õpilastele erineva raskusastmega tööjuhiste (nimetati tööjuhatusteks) koostamist, milles välja toodud ülesandeid nad täitsid iseseisvalt. 1919./1920. õppeaastaks välja antud õppekavas oli uue aina **kodulugu**. Koduloos tegeldi õpilase pere ning koduga seotud teemade kaupa erinevate ainetega. Koduloo aluseks oli **üldõpetuse** idee, mis nägi ette erinevate teemade käsitlemist, põimides kokku erinevad õppeained.

Kooliuuendusliikumise põhiideid kajastati muuhulgas ajakirjas „Kasvatus“. Ajakiri, mida andis välja Eesti Õpetajate Liit, ilmus ajavahemikus 1919-1940. Selle pikaajaseks toimetajaks oli Ernst Martinson (1921-1940). „Kasvatuse“ ülesandeks sai riigile vabade ning iseseisvate kodanike loomine. Ajakirjas ilmus artikleid kasvatusteaduse, koolikorralduse, õpilaste tervise, noorsooliikumise ning haridusega seotud päevaküsimuste kohta. Teiseks ajakirja põhiosaks olid kuulutused, teadaanded ja muu õpetajatele suunatud informatsioon. Ajakirja lisaleht „Ametlik osa“ oli ühenduslüliliks õpetajate ning haridusministeeriumi vahel, selles avaldati erinevaid ametlikke määrusi ja korraldusi. Rubriigis „Kroonika“ tutvustati koolieluga seotud uudiseid ning anti ülevaateid olulisematest haridusalastest koosolekutest, kongressidest, päevadest. Samuti ilmus ajakirjas nekrolooge, kirjanduse arvustusi, ülevaateid ajakirjandusest jms. 1932. aastal alguse saanud rubriigis „Kooliuuendusnurk“ tõid õpetajatest kaastöölised konkreetseid näiteid ja soovitusi kooliuuendusideede rakendamiseks koolis.

Töös vaatluse all olevatest põhiideedest oli „Kasvatuse“ esimesel ilmumisaastal aktuaalseim ühtluskool (ühiksa artiklit). Ka 1920. aastal ilmus selle kohta seitse artiklit, edaspidi ilmus aastas 1-3 artiklit (erandiks 1929. aasta kuue artikliga). Sisu poolest jagunes enamik artikleid kas seda põhimõtet selgitavateks/kirjeldavateks või sellega seotud probleemidele pühendatud artikliteks. Ühtluskooli ideele pööras 1919. ja 1920. aastal seitsme sellele teemale pühendatud artikliga enim tähelepanu Ernst Martinson. Ühtluskooli vajaduse tõestamiseks tõi ta välja tollase koolisüsteemi puudused: kõrgem haridus oli enamikele inimestele kättesaamatu, alg- ja keskkooli õppekavad polnud omavahel seotud ning ka nende koolitüüpide vahel puudus side. Esimestel ajakirja ilmumisaastatel ilmus erinevaid artikleid, kus arutleti selle üle, milline täpselt peaks Eesti koolisüsteem välja nägema hakkama.

1920. aastate lõpust alates keskenduti ühtluskooliga seotud artiklites pigem erinevatele probleemidele hariduses. Enim kõneainet pakkus see, et keskkooli astus liiga palju õpilasi. Seejuures oli aga nende akadeemiline tase ülikooliastumiseks liiga madal. Mitmes artiklis soovitati keskkoolide jagamist kaheks tüübiks: üks tüüp valmistaks õpilasi ette n-ö kutselistele elualadele asumiseks, teine aga ülikooliastumiseks. 1934. aastal läbi viidud koolireformi vastu võttis ajakirja veergudel korduvalt sõna Johannes Käis. Ta leidis, et muudatused koolisüsteemis pole kooskõlas ühtluskooli põhimõttega.

Populaarseimaks kooliuuendusideeks „Kasvatuses“ osutus töökool. Enim kirjutati sellest ajavahemikus 1919-1925. Töökooli puudutavad artiklid võib jagada kolmeks. Osa artiklitest olid seda mõistet selgitavad ning kirjeldavad, enamik artiklitest keskendus töökooli põhimõtte rakendamisele, vähem oli töökooliga seotud probleemidele tähelepanu juhtivaid artikleid. Töökoolist rääkides toodi välja, et see on õpetajaskonna hulgas juba kindlalt vastuvõetud idee. Õpetajad kirjutasid „Kasvatusele“ erinevaid artikleid töökooli põhimõtte kasutamise kohta erinevates ainetes. Enim tähelepanu pöörati ekskursioonide ning kooliaia olemasolu tähtsusele. Ekskursioonid aitavat teadmisi konkretiseerida, süvendada ning teiste teadmistega ühendada. Õpetati, kuidas ekskursioone korraldada ning läbi viia, toodi välja konkreetseid ekskursioonikavasid. Kooliaiad pakkusid võimalust taimedega otse kokku puutuda, tuua lapsed loodusele lähemale ning õpetada nad kehalist tööd tegema. Selgitati ka kuidas rakendada töökooli põhimõtteid matemaatikas, loodusteaduses, maateaduses, ajaloos ning füüsikas, eriti rõhutati näitlike vahendite tähtsust. Probleemidena töökooli rakendamisel toodi välja, et mahukaid õppekavu ei suudeta töökooli meetodite abil läbi töötada, et töötamisele kulub nii kaua aega, et õpetuse sisuni ei jõutagi ning et koolis tehtav lihtne ja lõbus töö ei valmista ette tööks, mida õpilastel vaja täiskasvanuna teha.

Isetegevuse ning individuaalse tööviisi suund kooliuuendusliikumises kerkis selgelt esile alles 1920. aastate lõpus ning 1930. aastatel. Enamik artiklitest käsitles individuaalset tööviisi. Põhiliselt tutvustas neid ideid „Kasvatuses“ J. Käis. Teemale hakati enam tähelepanu pöörama pärast tema 1931. aastal ilmunud artikleid, mis kandsid pealkirja „Individuaalne tööviis ja selle teostamine koolis“. Ta markeeris individuaalse tööviisi põhijoontena õpilaste omas tempos ning huvide ja võimete kohaselt töötamise, võimaluse korral ise ülesannete valimise, aja otstarbeka kasutamise ning vastutustunde arendamise. J. Käis ja teised autorid hakkasid tooma näiteid tööjuhatuste kasutamisest loodusõpetuses, maateaduses, ajaloos, füüsikas, emakeeles. Tutvustati isetegevuse põhimõtte rakendamist karskusliikumises, õpilaste omavalitsuses ja kooliajalehe toimetamisel. Isetegevuse ning individuaalse tööviisi kohta käivad artiklid jagunevad sisu poolest seletavateks/kirjeldavateks ning näideteks rakendamise kohta.

Üldõpetuse ning koduloo kohta ilmus artikleid 22 aasta jooksul üsna stabiilselt. Keskmisest rohkem artikleid (viis) ilmus 1920. ja 1929. aastal. Vajadust üldõpetuse järele põhjendati sellega, et see vastab paremini lapse maailmatunnetusele. Üldõpetus valmistab õpilasi ette ainepõhiseks õppeks. Üldõpetust hakati nooremates klassides rakendama koduloo aine abil.

Kodulugu pidi endas ühendama mängu, laule, tantse, käsitööd, kirjutamist, lugemist ning arvutamist. Ka üldõpetuse ja koduloo puhul toodi näiteid, kuidas neid ellu rakendada. „Kooliuuendusnurgas“ pakuti keskseid teemasid: kodu, koolikoti korrashoid, laevasõit, kalapüük, leivaküpsetamine. Selgitati, kuidas siduda teemade käsitlemisega erinevaid õppeaineid. Koduloo juures toodi probleemidena välja, et aine pole veel välja kujunenud ning tundideks pole piisavalt materjali, samuti õpetajate vähest kompetentsust koduloo õpetamisel.

On märgata artiklite jagunemine sisu poolest kirjeldavateks/seletavateks, näiteid toovateks ning probleemidest kõnelevateks. Artiklite arvu poolest jäid ühtluskooli, isetegevuse ja individuaalse tööviisiga ning üldõpetuse ja kodulooga seotud artiklid samasse suurusjärku (vastavalt 37, 37 ja 38). Tunduvalt rohkem ilmus aastate jooksul artikleid töökooli kohta (135). Kui ühtluskooli ning üldõpetuse ning koduloo teemade puhul ei saa välja tuua kindlaid perioode, mil teema populaarsem oli, siis töökoolist kirjutati rohkem 1920. aastate esimesel poolel, isetegevusest ja individuaalsest tööviisist kirjutati 1930. aastatel. Artiklite koguarvu poolest võib järeldada, et kooliuuendusliikumise seotud teemad olid populaarsemad 1920. aastate alguses (seda mõjutab kindlasti ka töökoolist kirjutavate artiklite suur arv sel perioodil). Võimalike põhjustena, miks kooliuuendusideedest hiljem vähem kirjutati võib tuua, huvi vaibumine teema vastu, teemade piisav kajastatus ning kooliuuendusest kirjutamise rolli enda kanda võtmine teiste ilmuma hakanud kooliga seotud ajakirjandusväljaannete poolt. Vaatamata artiklite vähenemisele ajas, oli „Kasvatusel“ suur roll õpetajate tutvustamisel kooliuuendusideedega. Tänu ajakirjas toodud ohtratele näidetele loodi head võimalused ideede rakendamiseks klassis.

Summary. Representation of the School Innovation Movement's Main Ideas in Journal *Kasvatus* (1919-1940)

The ideas of the school innovation movement stem from reform pedagogy. Reform pedagogy is characterised by it being a child-centred pedagogy. Origins of reform pedagogy can be traced back to the ideas of Jan Amos Komenský, Jean-Jacques Rousseau and Johann Heinrich Pestalozzi. In the beginning of the 20th century, reform pedagogical ideas traveled to Estonia from Germany and Switzerland, through pedagogical literature written in German and through Estonian educator who traveled there. After declaring independence in 1918, the school innovation movement's ideas became an integral part in reorganising Estonian school system and the way of teaching.

The aim of this master thesis is to find out how were the main ideas of school innovation movement represented in pedagogical journal *Kasvatus*. How many articles and when were written about following ideas: comprehensive school, work school, independent study, individual work, integrated teaching and home environment studies. Furthermore, how can the content of articles be characterised as.

Comprehensive school meant free pass for students from one school type to the next, should they want and be able to study in it. Work school concept required manual activities, that advance children's thinking skills, to be put in practice. Since independent study and individual work ideas are strongly connected to each other, they were merged together in this analysis. Johannes Käis, the leader of school innovation movement, defined independent study as working independently in accordance to one's individual capabilities and interests. Individual work was application of previous idea. It was followed through by letting students choose from topical instructions that had different levels complexity. Students followed the instructions working independently. Integrated learning promoted integrating different school subject into one topic. On younger students this idea was applied in new subject called home environment studies. The topics in home environment studies were inspired by students family, everyday life and nearby nature.

Kasvatus was a journal published by Estonian Teachers' Union in 1919-1940. In the journal, articles about pedagogy, school system, pupils' health, youth movement and current topics

were discussed. There was also room for news, advertisements, literature reviews, summaries of meetings, information about laws, regulations etc.

In 1919, the most popular topic was comprehensive school (9 articles). Its popularity can be explained by ongoing discussion how should the Estonian school system be established. The discussion still took place in 1920 (7 articles), but after that it toned down to zero to three articles a year. Exception was 1929 (6 articles), when the low academic outcome of middle school students brought on debate about necessary changes in school system. There were total of 37 articles about comprehensive school

Work school was by far the most popular topic with 135 articles. There were more articles about work school in period 1920-1925. Recurring were articles about applying work school methods by organising field trips and school gardens. Work school related problems were also pointed out: methods of work school are too time-consuming and the work done in school doesn't prepare the pupils for work later in life.

37 articles were written to *Kasvatus* about independent study and individual work. Almost all of the articles were from 1930s. Most influential writer was J. Käis, who described and analysed the idea, but also gave a lot of examples of instructions. Other authors' instructions for natural science, geography, history, physics and Estonian classes were also published.

There wasn't a specific time period when ideas integrated teaching and home environment studies were more popular (38 articles total). Five articles were written in 1920 and 1929, four in 1938. It was emphasized, that integrated learning suited children's way of seeing the world better. A lot of examples were given about topic into which different subjects could be integrated.

There were three main types of articles: 1) describing and explaining; 2) giving examples; 3) focusing on a specific problem. The articles that described and explained the idea and articles that focused on a specific problem, gave the readers a good overview about the main ideas of school innovation movement. Examples helped teachers to apply these ideas in classroom.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Kasvatus 1919-1940.

ERA. 1-7-565 – Siseministeeriumi Politseitalitus, Poliitilise Politsei inspektor, Trükisasjade ala, Kasvatus.

Andresen, Lembit. *Eesti kooli ajalugu*. Tallinn, Avita, 1995.

Andresen, Lembit. *Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV. Iseseisvusaeg 1918-1940*. Tallinn, Avita, 2007.

Eisen, Ferdinand. *Kooliuuenduse liikumisest Eestis*. Tallinn, HK Trükikoda, 1995.

Elango, Aleksander. *Pedagoogiline mõte aastail 1905-1917*. – Eesti kooli ajalugu. 2. köide, 1860. aastaist 1917. aastani. Koost. ja toim. Laul, Endel; toim. Varik, Veronika. Tallinn, Teaduste Akadeemia Kirjastus.

Hirsjärvi, Sirkka; Huttunen, Jouko. *Sissejuhatus kasvatusteadusse*. Tallinn, Medicina, 2005.

Johannes Käis. Kooli-raamat. Koost. Eisen, Ferdinand. Tartu, Ilmamaa, 1996.

Kansanen, Pertti. *Three Essays on Education Dedicated to Hilda Taba, Johannes Käis and Heino Liimets*. – Isiksus ja õppimine. Toim. Kala, Ulve; Vernik, Ene-Mall. Tallinn, Tallinna Pedagoogikaülikooli toimetised, 1996.

Käis, Johannes. *Isetegevus ja individuaalne tööviis*. Tallinn, Koolibri, 1992.

Läänemets, Urve. *Hariduse sisu ja õppekavade arengust Eestis*. Tallinn, Jaan Tõnissoni Instituut, 1995.

Mets, Aime. *Reformpedagoogiliste ideede kajastumine ajakirjas „Kasvatus“ 1919-1930*. – Eesti pedagoogilise mõtte arenguteelt. Nõukogude pedagoogika ja kool. XXXV. Koost. Elango, Aleksander. Tallinn, Eesti NSV Haridusministeerium Eesti NSV Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut, 1985.

Mets, Aime. *Reformpedagoogiliste ideede kajastumine ajakirjas „Kasvatus“ (1931-1940)*. – Progressiivseid ideid Eesti pedagoogilise mõtte arengus. Nõukogude pedagoogika ja kool. XLI. Koost. Elango, Aleksander. Tallinn, Eesti NSV Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut, Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut, 1989.

Muoni, Helgi. *Peeter Põld oma ajastu peeglis: kogumik artikleid*. Tartu, Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996.

Nagel, Veronika; Tilk, Maria. *Development of Educational Philosophy*. – History of Education and Pedagogical Thought in the Baltic Countries up to 1940: an Overview. Toim. Krūze, Aīda; Kestere, Iveta; Sirk, Väino; Tijūnēlienē, Ona. Rīgā, Izdevniecība RaKa, 2009.

Raud, Märt. *Eesti kool aegade voolus. Koolinõuniku mälestusi I.* Stockholm, EMP Stockholm, 1965.

Tuulik, Maie. *Valikuvabadus elada inimesena: kasvamine & kasvatus, kasvatusfilosoofia.* Tallinn, Haridustöötajate Koolituskeskus, 1995.

Tuulik, Maie. *Peeter Põld: kasvatusteadlane.* Tallinn, Vali Press, 2007.

Internetimaterjalid

Eesti ajakirjanduse analüütiline bibliograafia [<http://www2.kirmus.ee/biblioserver/>]

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv [<http://digar.nlib.ee/digar/esileht>]

Lengborn, Thorbjörn. *Ellen Key.* - Prospects: the quarterly review of comparative education, vol. XXIII, 1993, nr. 3/4, lk. 825-837. Saadaval [<http://www.ibe.unesco.org/publications/ThinkersPdf/keye.pdf>]

Riigi Teataja 1920, nr. 75/76, lk. 25, 31. 1928. aastaks tekkinud kommentaaride ja selgitustega. Saadaval [<http://www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940/hsscan/1928.%20aks%20tekkinud%20kommentaaride%20ja%20selgitustega.pdf>]

Võrguteavik Johannes Käisi kohta. Koost. Kopso, Ilmar; Järvisoo, Jana, Eksta, Viivi; Taro, Riina. [<http://www.htk.tlu.ee/kais>]

Lisa 1. Ühtluskooli, töökooli, isetegevuse ja individuaalse, üldõpetuse ja koduloo õppega seotud artiklid „Kasvatuses“

Ühtluskool

- Annusson, J. Õpetajaskonna ülesanded. 1919, nr. 1.
- Annusson, J. Koolikorralduse juhtmõtted. 1920, nr. 1.
- Grüntal, Jul. Keskkooli õpilaste valik. 1929, nr. 4.
- Kallits, Aleksis. (Maa)algkooli ülesanded õpilase kooli- ning elutee nõuandes. 1933, nr. 8.
- Kann, N. Kas viieaastane keskkool? 1919, nr. 3.
- Klein, J. Missugune peaks olema meie keskkool? 1919, nr. 6.
- Kurvits, A. Algkool ja koolikohustus. 1920, nr. 11-12.
- Käis, Joh. Mis määral on tarvilik ja võimalik keskkooli 1. ja 2. klassi ning algkooli 5. ja 6. õppeaasta õppekavade ühtlustamine. 1935, nr. 7.
- Käis, Joh. Eesti algkool ja ta uuenduslikud püüded viimaseil aastail. 1936, nr. 5.
- Käis, Joh. Eesti õppekavade ühtlustamise küsimus 5. ja 6. õppeaastal alg- ja keskkoolis. 1937, nr. 2.
- Lang, J. Ettepanekuid keskkooli I astme ümberkorraldamiseks. 1929, nr. 2.
- Lang, J. Õpilaste valiku vajadusest keskkoolis. 1929, nr. 4.
- Mantere, O. Ühtluskool. 1939, nr. 9.
- Martinson, E. Ühtluskool. 1919, nr. 4.
- Martinson, E. Ühtluskool. 1919, nr. 5.
- Martinson, E. Ühtluskool. 1919, nr. 6.
- Martinson, E. Ühtluskool. 1920, nr. 1.
- Martinson, E. Ühtluskool. 1920, nr. 4.
- Martinson, E. Ühtluskool. 1920, nr. 5.
- Martinson, E. Ühtluskool. 1920, nr. 6.
- Martinson, E. Uus avalikkude algkoolide seadus. 1927, nr. 10.
- Martinson, E. Kas võimaldab uus Avalikkude algkoolide seadus ühtluskooli põhimõtte edukat teostamist? 1931, nr. 1.
- Mikkelsaar, F. V. Erilaadiline keskkool. 1927, nr. 11.
- Nurmiste, N. Keskkooli kuju ja kestvus. 1929, nr. 5.
- Oissar, E. 6-aastane keskkool. 1929, nr. 6.

Oissar, E. Mõtteid meie keskkooli reformiks. 1930, nr. 5.

Poissmann, Valt. Eev. Meie keskkooli probleem. 1933, nr. 3.

Pruuden, Salme. Keskkooli korraldamisest tütarlastele. 1929, nr. 5.

Re. Mõnda meie hariduspõllult. 1924, nr. 6.

Riik on loodud – loogem kodanikka. 1919, nr. 1.

Rismann, A. Algekooli korraldamisest maal. 1920, nr. 11-12.

Roos, H. Võitlus kooli pärast. 1919, nr. 5.

Summer, H. Missugune täienduskool on meil elujõuline? 1932, nr. 9.

Veidermann, A. Täienduskoolid. 1927, nr. 11.

Volberg, J. Soov tuleviku kooli kohta. 1921, nr. 11.

Õ., K. Rahvakool ja võõrad keeled. 1919, nr. 4.

Ühtluskool kasvatuses seisukohalt. Prof. L. Gurlitt'i järel J. Aumann. 1922, nr. 3.

Töökool

-el-. Veel kooliaast. 1929, nr. 5.

-ld K-. Esteetiline kasvatus ja töökool. 1926, nr. 6.

-ld K-. Esteetiline kasvatus ja töökool. 1926, nr. 7.

Aan, Jaan. Omapärase Eesti kooli loomisest. 1920, nr. 13-16.

Aan, J. Õpivahendite küsimus. 1921, nr. 5-6.

Algõpetus ja kooliuuendus (Fr. Gansbergi järgi). 1920, nr. 13-16.

Alttoa, Villem. Joonistamistõvest. 1937, nr. 3.

Annusson, J. Õpetajaskonna ülesanded. 1919, nr. 1.

Annusson, J. Koolikorralduse juhtmõtted. 1920, nr. 1.

Ant, A. Kooli aed. 1922, nr. 7.

Aumann, J. Emakeele õpetamisest töökoolis. 1922, nr. 23-24.

Brüller, C. Algekoolide õppekavad. 1923, nr. 7.

Brüller, Chr. Matemaatika standardõpikud. 1939, nr. 4.

C., V. Koolioludest Nõukogude Venemaal. 1920, nr. 3.

Dioogenes. Ajalugu ja „katapult“. 1926, nr. 10.

Eplik, J. Kuidas üks õpetaja kohustest täitja ühel soosaarel töökooli teostab. 1921, nr. 3.

Erlemann, V. Füüsika üldhariduslikus keskkoolis. 1924, nr. 11.

Erlemann, V. Füüsika üldhariduslikus keskkoolis. 1924, nr. 12.

G., M. Probleemmeetod majandusteaduse õpetamises. 1933, nr. 5.

Horn, V. Maateaduse käsitlemise näitlikustamisest. 1934, nr. 8.

Irmak, P. Töökooli põhimõttel sissesäetud 8-tunniline lasteaed. 1923, nr. 6.

Jansen, A. Kunstiline kasvatus koolis. 1922, nr. 8.

Jansen, A. Kunstiline kasvatus koolis. 1922, nr. 11.

Janson, A. Õpikäik Tallinna. 1935, nr. 4.

Janson, M. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest. 1924, nr. 7.

Janson, M. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest. 1924, nr. 8.

Janson, M. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest. 1924, nr. 9.

Janson, M. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest. 1924, nr. 10.

Janson, M. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest. 1924, nr. 11.

Janson, M. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest. 1924, nr. 12.

Janson, M. Omatehtud katseriistad. 1925, nr. 1.

Janson, M. Omatehtud katseriistad. 1925, nr. 2.

Janson, M. Omatehtud katseriistad. 1925, nr. 3.

Janson, M. Omatehtud katseriistad. 1925, nr. 4.

Janson, M. Omatehtud katseriistad. 1925, nr. 5.

Janson, M. Omatehtud katseriistad. 1925, nr. 7.

Janson, M. Omatehtud katseriistad. 1925, nr. 8.

Janson, M. Omatehtud katseriistad. 1925, nr. 9.

Janson, M. Omatehtud katseriistad. 1925, nr. 12.

Janson, M. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest. 1925, nr. 7.

Janson, M. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest. 1925, nr. 8.

Janson, M. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest. 1925, nr. 9.

Janson, M. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest. 1925, nr. 10.

Janson, M. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest. 1925, nr. 11.

Janson, M. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest. 1925, nr. 12.

K. Õpikäikude puhul. 1928, nr. 5.

Kaks õpitundi töökooli nõuete järele. Rektor P. Trarbach'i järele J. Volt. 1922, nr. 1.

Kaarma, J. Kooli õppeaiad. 1928, nr. 7.

Kaarma, J. Kooliaed õppeaiaks. 1931, nr. 4.

Kalkun, J. Loodusloo õpperaamat algkoolis. 1920, nr. 19-20.

Kampmann, M. Kirjandusloo käsitlemine keskkoolis. 1923, nr. 1.

Kents, J. Maateaduse õpiabinõudest. 1921, nr. 3.

Kiesel, Otto Joh. Kooli loodusteadusline muuseum. 1920, nr. 10.

Kiesel, Otto Joh. Kooli loodusteadusline muuseum. (Lõpp). 1920, nr. 19-20.

Kilkson, E. Füüsika õpetamisest algkoolis ja füüsika õppevahendeist. 1934, nr. 1.

Kisla, Aug. Mõningaid jooni maateaduse õpetamisest algkoolis. 1924, nr. 11.

Kisla, Aug. Õpilaste maateaduslik ekskursioon. 1925, nr. 6.

Klein, J. Loodusõpetuse ruumid algkoolis. 1920, nr. 5.

Koppel, D. Maateaduse õppeabinõud. 1923, nr. 6.

Koppel, I. Puhang uudsust arvutusõpetuse metoodikas. 1923, nr. 3.

Kõiva, H. Kooliaedade rakendamisest õppetöös. 1938, nr. 5.

Käis, Joh. Kooli lähendamine töökooli põhimõttele. 1921, nr. 17.

Käis, Joh. Kooli lähendamine töökooli põhimõttele. 1921, nr. 18.

Käis, Joh. Kooli lähendamine töökooli põhimõttele. 1921, nr. 19.

Käis, Joh. Lugemis- ja kirjutusõpetust elustavaid võtteid. 1931, nr. 2.

Laarman, Aliide. Võimlemine ja võimlemispeod. 1924, nr. 11.

Laarman, Aliide. Võimlemine ja võimlemispeod. 1924, nr. 12.

Lang, J. Füüsika õpetamisest rahwakoolis. 1920, nr. 7.

Lange, A. Kooli aiad. 1923, nr. 9.

Lank, V. Kooli loomisel. 1920, nr. 2.

Lillman, Joh. Maateaduse näitlikustamise võimalustest. 1932, nr. 5.

Luur, J. A. Tööprintsip Soome lasteaeades, nõrgamõistuslike ja kurikalduvustega laste kasvatusasutis. 1929, nr. 7.

M., H. Mõnest päätükist, mida peaks enam rõhutama kodumaa ajaloo õpetamisel. 1923, nr. 3.

Manninen, J. Rahvateaduslik element ajaloo õpetamisel. 1923, nr. 2.

Markus, Ed. Suvised geograafilised kodutundmise kursused. 1922, nr. 3.

Martinson, E. Ühtluskool. 1920, nr. 4.

Meiusi, M. Töö hariduslikust väärtusest. 1930, nr. 4.

Murdmaa, Enn. Kooliraadio. 1939, nr. 3.

Murdmaa, Enn. Kooliaedadest. 1939, nr. 8.

Murdmaa, Enn. Õpilasekskursioonid. 1939, nr. 4.

Männik, H. Üldhariduse ülesanded. 1920, nr. 3.

Mölder, Karl. Kuidas tuleks kasutada taimekogusid taimeteaduse õpetamisel 1928, nr. 5.

Mölder, Karl. Looduses antavate tundide meetodist ja psühholoogiast. 1929, nr. 5.

Näitlikust õppeviisist ja õpetuse lähendamisest elule. Heinrich Scharrelmanni järelle A. Parts. 1921, nr. 23-24.

Näätänen, Alb. Uue kooli tööviise. 1938, nr. 3.

Oengo, Julius. Kunst ja kasvatus. 1923, nr. 9.

Oengu-Johanson, A. Vaba väljendumine kõnes ja kirjas. 1921, nr. 23-24.

Oissar, E. Füüsika praktilised tööd keskkoolis. 1925, nr. 11.

Parinbak, J. Vene-Liivi sõja ja Liivi päranduse jagamise käsitlemine Rakvere õpetajateseminari harjutuskooli V klassis. 7 tundi. 1928, nr. 1.

Peerna, Aug. Plaanimäng. 1934, nr. 4.

Port, J. Mulgimaalkäik. (Õppereis Pärnu Kaubanduskooli 4. kl. Õpilastega Mulgimaale 26.-30. maini 1920. a.). 1920, nr. 11-12.

Port, J. Praktilised loodusteadlised suvikursused algkooli loodusloo õpetajaile. 1922, nr. 4.

Port, J. Kuresaare ja tema ümbrus. (Ekskursiooni kava.). 1922, nr. 9.

Port, J. Vaatlused, katsed ja ekskursioonid. 1926, nr. 11.

Port, J. Vaatlused, katsed ja ekskursioonid. 1926, nr. 12.

Port, J. Vaatlused, katsed ja ekskursioonid. 1927, nr. 1.

Port, J. Loodusloo tähtsusest praeguses üldhariduslikus koolis ja tema käsitlestest töökooli põhimõtete kohaselt. 1927, nr. 11.

Port, J. Kooliaedade ülesanded ja korraldus. 1930, nr. 6.

Port, J. Kooli puistu. 1933, nr. 2.

Port, J. Kooli töö- ja katseaed. 1933, nr. 6.

Port, J. Algkooli vaatlusaed. 1934, nr. 3.

Prima, A. Juhiseid algkooli tarbeaia korraldamiseks. 1933, nr. 4.

Prümmel, J. Matemaatika õpetamise uuendusvoolud. 1920, nr. 4.

Prümmel, J. Matemaatika õpetamise uuendusvoolud. 1920, nr. 5.

Prümmel, J. Matemaatika õpetamise uuendusvoolud. 1920, nr. 6.

Päts, Riho. Põhialuseid ja lähtekohti muusikalise kasvatus teostamisel. 1939, nr. 5.

Rea, B. Lindude talvise toitmise kasvatuslik väärtus. 1938, nr. 9.

Reimann, R. Kirjanduse õppimisest algkoolis. 1924, nr. 2.

Reiman, R. Dilletandi mõtteid kirjanduse käsitlest keskkoolis. 1927, nr. 3.

Rommel, Aleksander. Katked joonistuse metoodikast. 1920, nr. 19-20.

Riik on loodud – loogem kodanikka. 1919, nr. 1.

Ritso, E. Soove matemaatika õpetamise suhtes algkoolides. 1929, nr. 9.

Rumma, Jaan. Arvud maateaduse õpetuses. 1925, nr. 6.

Rumma, Jaan. Arvud maateaduse õpetuses. 1925, nr. 7.

Rungi, E. Töökooli ellu viimas. 1926, nr. 9.

Sakk, Marta. Tööviise ja –võtteid kirjutamise elustamiseks emakeele õpetamisel. 1933, nr. 2.

Summer, H. Matemaatika õpetus ja tegelik elu. 1926, nr. 6.

T., A. Käsitöö meie koolide õppekawas. 1920, nr. 22.

Tarkpea, A. Käsitöö kui õppeaine üldhariduslikus koolis. 1926, nr. 1.

Turp, H. Vana ja uue kooli distsipliin. 1921, nr. 10.

Tõllasepp, A. Meteoroloogilised vaatlused. 1921, nr. 7.

Töökool. (A. Hergeti järgi). 1920, nr. 18.

Töökooli alalt. Otto Erleri järele H. Gutman. 1920, nr. 18.

Töökooli teoreetiliseks põhjendamiseks. Dr. A. Pabsti järele E. Martinson. 1923, nr. 3.

Töökooli teoreetiliseks põhjendamiseks. Dr. A. Pabsti järele E. Martinson. 1923, nr. 4.

Töökooli teoreetiliseks põhjendamiseks. Dr. A. Pabsti järele E. Martinson. 1923, nr. 6.

Udras, Ants. Mõtteid ja võtteid ajalooõpetuse näitlikustamiseks. 1935, nr. 4.

Udras, Ants. Mõtteid ja võtteid ajalooõpetuse näitlikustamiseks. 1935, nr. 7.

Uuemad voolud metoodikas. A. Azone järele J. Volt. 1922, nr. 3.

Uustalu, J. Kool ja elu. 1930, nr. 7.

Varma, A. Käsitöö koolis. 1920, nr. 8-9.

Varma, A. Puudused algkooli käsitöö õppekavas. 1920, nr. 8-9.

Vilberg, G. Taimede tundmaõppimise võimalustest ja tarvidusest. 1929, nr. 1.

Vilberg, G. Loodusekaitse küsimusi koolis. 1933, nr. 4.

Õ., K. Ekskursioonide korraldamisest. 1919, nr. 1.

Individuaalne tööviis, isetegevus

Elango, Al. Noorsoo isetegeva osavõtu tähtsus, piirid ja võimalused karskuskasvatustöös. 1929, nr. 2.

Horn, Valt. Kuidas algasin tööd maateaduse alal 5.-6. klassis. 1932, nr. 10.

Ivask, A. Individuaalse tööviisi paremusi. 1934, nr. 5.

Jääskeläinen, Arvo. Individuaalne õpetus – ühiskondlik kasvatus. 1937, nr. 10.

Kuidas õpilasi iseseisvale tööle juhatada. Ernst Lüttge. Eesti keelde K. Õ. 1920, nr. 21.

Kuidas õpilasi iseseisvale tööle juhatada. (Järg.). 1920, nr. 22.

Kuidas õpilasi iseseisvale tööle juhatada. (Lõpp.). 1920, nr. 23/24.

Kurvits, A. Kooliajaleht. 1934, nr. 3.

Käis, Joh. Kooliuuendusest Dalton-kava alusel. 1928, nr. 5.

Käis, Joh. Individuaalne tööviis – uus tähtis probleem koolitöös. 1929, nr. 8.

Käis, Joh. Isetegevus kasvatuses. Õpilaste omavalitsus. 1930, nr. 1.

Käis, Joh. Individuaalne tööviis ja selle teostamine kooliuuendustöös. 1931, nr. 6.

Käis, Joh. Individuaalne tööviis ja selle teostamine kooliuuendustöös. 1931, nr. 8.

Käis, Joh. Individuaalne tööviis ja selle teostamine kooliuuendustöös. 1931, nr. 9.

Käis, Joh. Individuaalne tööviis ja selle teostamine kooliuuendustöös. 1931, nr. 10.

Käis, Joh. Individuaalse tööviisi kasutamine üldõpetuses. 1932, nr. 4.

Käis, Joh. Individuaalne tööviis ajalooõpetuses. 1932, nr. 5.

Käis, Joh. Tööjuhatuse näide loodusõpetusest. 1932, nr. 8.

Käis, Joh. Õpilaste omakontrollist. 1933, nr. 8.

Käis, Joh. Individuaalse tööviisi põhijooned. 1935, nr. 1.

Käis, Joh. Individuaalsuse- ja sotsiaalsusepõhimõtte õppetöös. 1935, nr. 5-6.

Käis, Joh. Kooliuuendustöö pedagoogilisel näitusel. 1936, nr. 5.

Käis, Joh. Kooliuuendustöö isiksuse arendamise ja sotsiaalse kasvatuses teenistuses. 1938, nr. 2.

Lillmaa, Joh. Näide tööst tööjuhatuse abil. 1937, nr. 2.

Lillmaa, Joh. Õigekirja õpetamisest ja individuaalgrammatikast. 1937, nr. 7.

Ortlich, Victor. Ajaloo õpetamisest 4. õppeaastal. 1934, nr. 4.

Pedussaar, A. Dalton-plaan. 1930, nr. 5.

Rea, B. Kas on meie kooliuuendustöö moeelement? 1935, nr. 8.

Rea, B. Itaalia-Abessiinia sõja kajastusi jooksvas õppetöös. 1936, nr. 3.

Rea, B. Õppejutt ühenduses individuaalse tööviisiga. 1938, nr. 7.

Stamm, H. Kuidas töötame individuaalse tööviisi põhimõtteil füüsikas. 1932, nr. 3.

Stamm, H. Kuidas töötame individuaalse tööviisi põhimõtteil füüsikas. 1933, nr. 2.

Summer, H. Ühepäevane täienduskool. 1930, nr. 3.

Šmidt, A. Esimesi tööjuhatusi keeleõpetuses (7. õppeaasta). 1935, nr. 4.

Taba, R. Näide individuaalsest tööst ja selle rakendusest. 1932, nr. 8.

Tööjuhatusi loodusõpetuses P. ühisgümnaasiumi 1. klassis. 1932, nr. 1.

Vaba kooli põhijooned“ (P. F. Kapterevi järgi). 1920, nr. 13-16.

Üldõpetus, kodulugu

- T. -. Kas jätkub koduloo tundideks materjaali? 1923, nr. 4.
- Aan, Jaan. Omapärase Eesti kooli loomisel. 1920, nr. 13-16.
- Brüller, C. Algkoolide õppekavad. 1923, nr. 7.
- Jakson, Aleksander. Ühtlane õpetus. 1922, nr. 22
- Kalkun, J. Loodusloo õpperaamat algkoolis. 1920, nr. 19-20.
- Kiesel, Otto J. Gümnaasium kasvatajana. 1929, nr. 4.
- Koel, Anton. Minu töö üldõpetuses 1. ja 2. liitklassis. 1932, nr. 2.
- Kotkas, M. Kontsentratsiooni vajadusest ja võimalusest õppetöös. 1929, nr. 7.
- Kurvits, A. Algkool ja koolikohustus. 1920, nr. 11-12.
- Käis, Joh. Üldõpetus algkoolis. 1924, nr. 8.
- Käis, Joh. Huvi on õpetuse edu eeltingimus. 1929, nr. 2.
- Käis, Joh. Õppe- ja kasvatustöö korraldusest Šveitsi rahvakoolides. 1929, nr. 2.
- Käis, Joh. Õppeainete keskustus algkooli vanemais klassis. 1932, nr. 1.
- Käis, Joh. Kooliuuendustöö pedagoogilisel näitusel. 1936, nr. 5.
- Käis, Joh. Kooliuuendustöö isiksuse arendamise ja sotsiaalse kasvatuses teenistuses. 1938, nr. 2.
- Käis, Joh. Jõulud, jõulud! Näiteid teema käsitlest üldõpetuse põhimõttel. 1937, nr. 9.
- Martinson, E. Ühtluskool. 1919, nr. 5.
- Martinson, E. Ühtluskool. 1920, nr. 1.
- Martinson, E. Katked tööst esimeses klassis. 1925, nr. 1.
- Oengo-Johanson, A. Töökava algkooli III õppeaastal. 1928, nr. 10.
- Oissar, E. Mõtteid meie keskkooli reformiks. 1930, nr. 5.
- Ordlik, V. Minu kodu. 1938, nr. 8.
- Ordlik, V. Üldõpetuse teemade käsitus. 1938, nr. 10.
- Ordlik, V. Üldõpetuse teemade käsitus. 1939, nr. 2.
- Parts, A. Opetajate abi kodu-uurimisel, 1922, nr. 4.
- Parijõgi, J. Koduloo kaitseks. 1937, nr. 2.
- Raud, M. Kodu ja tema mineviku tundmaõppimine rahvusliku kasvatuses alusena. 1928, nr. 2.
- Rea, B. Õpilaste ilmavaatlustest algkoolis. 1929, nr. 4.
- Rea, B. Mõtteid üldõpetusest. 1931, nr. 10.
- Rea, B. Kuidas töötada üldõpetuse põhimõttel. 1934, nr. 6.

- Rea, B. Kuidas töötada üldõpetuse põhimõttel. 1934, nr. 7.
- Reial, G. Üldõpetuse põhimõttelised alused ja teostamise viisid. 1935, nr. 5-6.
- Rootsi, O. Koolikoti korrashoid. 1938, nr. 9.
- Schmidt, H. Tööjuhatuste koostamisest. 1932, nr. 1.
- Taba, R. I õppeaasta laulmine üldõpetuse kontsentreis. 1936, nr. 1.
- Taba, R. I õppeaasta laulmine üldõpetuse kontsentreis. 1936, nr. 2.
- Turp, G. Kodulugu. 1920, nr. 8-9.
- Varik, Koidula. Tiiu aitab emal leiba küpsetada. 1939, nr. 6-7.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Marit Igandi** (isikukood: 48908146015)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

magistritöö „Kooliuuendusliikumise põhiideede kajastumine 1919-1940 ajakiri „Kasvatus“ põhjal“,

mille juhendaja on vanemteadur Sirje Tamul,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 10. mail 2013